

Limburgs Offensief Stikstof

Samen adaptief aan de slag met natuur, water en economie

2^e Conceptversie, 28 maart 2025

Inhoudsopgave

H1 Introductie

- 1.1. Aanleiding
- 1.2. Ambitie LOS
- 1.2. Doel, status en positionering LOS
- 1.3. Van Voorontwerp- naar Ontwerp-LOS
- 1.3. Leeswijzer

H2 Ontwikkelstrategie

- 2.1 Opgaven en perspectief voor landelijk gebied
- 2.2. Ambitie en doelen van het LOS
- 2.3. Ontwikkelpad in hoofdlijnen
- 2.4. Herijking Gebiedsgerichte aanpak Limburg
- 2.5. Verwachtingen van het Rijk

H3 Maatregelen en instrumenten

- 3.1. Categorieën van maatregelen en criteria voor fasering
- 3.2. Pakket van maatregelen en instrumenten voor 2025-2027
- 3.3. Doorkijk naar uitvoering op middellange termijn

H4 Zicht op uitvoering

- 4.1. Uitgangspunten
- 4.2. Besluitvorming en organisatie uitvoering
- 4.3. Beschikbare financiële middelen
- 4.3. Monitoring en evaluatie

Bijlage 1: Toelichting generieke maatregelen Stikstof en Natuur

Bijlage 2: Toelichting gebiedsgerichte maatregelen voor 21 Natura 2000-gebieden

H1. Introductie

1.1. Aanleiding

Het landelijk gebied van Limburg staat voor flinke uitdagingen. De kwaliteit van natuur en water staat onder druk en de vergunningverlening zit op slot. Er is behoefte aan sociaal-economisch perspectief alle functies in het landelijk gebied en voor een duurzame landbouw. Om ons landelijk gebied leefbaar te houden voor alle inwoners én voor toekomstige generaties is het nodig in actie te komen.

Met de wisseling van het kabinet is de context om aan de slag te gaan wel veranderd. Het huidige kabinet heeft het 'Nationaal Programma Landelijk Gebied' (NPLG) stopgezet en werkt nu aan een andere aanpak. Ook de eerder beschikbare rijksmiddelen zijn sterk gereduceerd met het intrekken van de 'Tijdelijke wet Transitiefonds Landelijk Gebied en Natuur'. Ons eerste concept van het Limburgs Programma Landelijk Gebied dat we - in samenwerking met onze gebiedspartners - in juni 2023 hebben vastgesteld, was nog gebaseerd op de stevige ambitie en middelen voor het NPLG.

In het 'Hoofdpijnenakkoord 2024 – 2028' schetst het kabinet de nieuwe contouren van het beleid dat nu wordt uitgewerkt. Kernelementen daarin zijn onder meer dat hoogwaardige landbouwgronden worden beschermd, er niet wordt gestuurd op gedwongen krimp van de veestapel en dat stikstofreductie plaatsvindt waar dat aantoonbaar nodig is voor de instandhouding van de natuur. Voor de uitwerking van het nieuwe rijksbeleid heeft het kabinet in januari 2025 een 'Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel' ingesteld. Deze heeft als doel om op korte termijn een concreet programma uit te werken om Nederland van het slot te halen en perspectief te bieden aan sectoren die zijn geraakt door de rechterlijke uitspraken. Dit wordt gedaan door a) te verkennen wat er mogelijk is of kan worden in de vergunningverlening, b) een programma van maatregelen op te stellen gericht op een gegarandeerde vermindering van de stikstofuitstoot en natuurherstel, c) in kaart te brengen wat de betekenis is van de 'terugwerkende kracht' uit de uitspraak van Raad van State en daar een oplossing voor bieden en d) inzet te plegen richting de EU om EU-wetgeving aangepast te krijgen. Het programma van de commissie is belangrijk kader voor het LOS.

In haar uitspraken van 18 december 2024 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State haar jurisprudentie over 'intern salderen' – naar aanleiding van rechtspraak van het Europese Hof van Justitie – gewijzigd. Deze uitspraken hebben voor alle sectoren, voor zowel PAS-melders, agrariërs, industrie, maar ook woningbouw en de energietransitie grote gevolgen. De vergunningverlening in Limburg gaat nog verder op slot. De uitspraken benadrukken nogmaals de noodzaak en urgentie van een geborgd pakket aan maatregelen dat zorgt voor daling van stikstofdepositie en het benodigde natuurherstel.

1.2. Ambitie LOS

Hoewel de condities voor uitvoering sterk zijn veranderd, zijn de opgaven voor ons landelijk gebied niet kleiner geworden. Sterker nog, met de recente juridische uitspraken blijft de urgentie om nu écht aan de slag te gaan onverminderd hoog. Met dit 'Limburgs Offensief Stikstof' (LOS) wil het College van GS voortvarend aan de slag om te doen wat nodig is. We willen een geborgde aanpak neerzetten voor stikstofreductie en natuurherstel. In deze aanpak geven we aan wat nodig is om tot een daling van de stikstofemissies te komen en welke maatregelen we nemen om de natuur niet te laten verslechteren en op termijn een gunstige staat van instandhouding te bereiken. We geven aan

wat we op (middel)lange termijn willen bereiken en wat we nu moeten doen om ook al in 2025, 2026 en 2027 concrete resultaten te boeken. Samen mét onze gebiedspartners willen we de uitvoering versnellen. En willen we onze resultaten tussentijds monitoren om tijdig bij te kunnen sturen.

Voortvarend aan de slag! Wat gaan we extra doen in vergelijking met onze eerdere aanpak?

- ✓ Intensivering van de handhaving op de regels uit onze Omgevingsverordening Limburg
- ✓ Sterkere ruimtelijk sturing op de mogelijkheden en beperkingen voor de landbouw
- ✓ Actiever provinciaal grondbeleid ter ondersteuning van de transformatie van ons landelijk gebied
- ✓ Sterkere provinciale regie en opdrachtgeverschap op de gebiedsprocessen en gebiedsprojecten
- ✓ Meewerken met het Rijk aan een evenwichtige balans tussen middelsturing en doelsturing
- ✓p.m.....

1.3. Doel, status en positionering LOS

Dit LOS heeft de status van een 'vrijwillig programma' onder de Omgevingswet. Het wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij Provinciale Staten en onze partners in de Plattelandscoalitie actief worden betrokken. Een programma onder de Omgevingswet sluit goed aan bij wat nu nodig is: een thematische, gebiedsgerichte en resultaatgerichte uitwerking van het provinciale beleid op hoofdlijnen, dat is vastgelegd in de provinciale Omgevingsvisie en sectorale beleidskaders. En dat is gebaseerd op Europese en nationale wettelijke kaders.

Tegelijkertijd heeft het LOS de status van 'Gebiedsplan' op basis van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). Dit betekent dat de vereiste elementen uit artikel 1.12 Wsn herleidbaar terugkomen in het LOS. Het gaat dan om het in beeld brengen van de huidige situatie in de stikstofdeposities en de uit te voeren reductiemaatregelen.

Met de status van vrijwillig programma onder de Omgevingswet en van gebiedsplan onder de Wet stikstofreductie en natuurverbetering voorzien we in de juridische basis voor een geborgde aanpak om uitvoering te geven aan onze verplichtingen uit artikel 6, eerste en tweede lid, van de Europese Habitatrichtlijn. Met dit LOS voldoen we ook aan de uitspraak van de Raad van State dat 'een plan, programma of pakket van maatregelen nodig is dat in uitvoering is, dat gemonitord wordt en dat voorziet in bijsturing of aanvulling indien nodig'. Om weer tot houdbare vergunningverlening over te kunnen gaan geeft dit LOS inzicht in de keuzes die Gedeputeerde Staten hebben gemaakt om het behoud en het voorkomen van achteruitgang van de natuurwaarden te waarborgen. Het pakket van maatregelen en instrumenten dat we in dit LOS hebben opgenomen (zie hoofdstuk 3) is dan ook gericht op het stoppen van de verslechtering van de beschermde natuur in de Natura 2000-gebieden, op het herstellen van de opgetreden verslechtering en op het behalen van de gunstige staat van instandhouding. Met dit LOS voorzien we daarmee in een belangrijke basis voor uiteindelijke vergunningverlening. Om tot concrete vergunningverlening over te kunnen gaan, moeten ten tijde van de passende beoordeling voor de vergunningverlening van afzonderlijke projecten de verwachte voordelen en doeltreffendheid van de maatregelen kunnen worden aangetoond.

Met dit Voorontwerp LOS wordt - voor zover al mogelijk - voorgesorteerd op mogelijke aanpassingen die eind 2025 in een nieuwe provinciale omgevingsvisie zullen worden vastgelegd. De provinciale omgevingsvisie bevat de hoofdlijnen en keuzes van het provinciale omgevingsbeleid. Conform de Omgevingswet worden deze uitgewerkt in programma's (waaronder dit LOS) en in de provinciale omgevingsverordening. Het LOS is een thematische en gebiedsgerichte uitwerking van de provinciale

omgevingsvisie. Omdat het LOS en de nieuwe provinciale omgevingsvisie gelijktijdig en in samenhang worden ontwikkeld, heeft het LOS ook voeding gegeven aan de nieuwe provinciale omgevingsvisie.

1.4. Van Voorontwerp- naar Ontwerp-LOS

Met dit Voorontwerp geven Gedeputeerde Staten van Limburg het startschot voor een nieuwe fase van uitvoering van beleid voor het landelijk gebied. We brengen eerst een Voorontwerp uit om zo snel mogelijk duidelijkheid te geven over hoe we de beschikbare middelen zo effectief mogelijk willen besteden. Door eerst een Voorontwerp uit te brengen ontstaat bovendien ruimte om in overleg met onze partners voorgestelde maatregelen aan te passen en/of aan te vullen als blijkt dat we op een andere manier effectiever onze ambitie en doelen kunnen bereiken. Reacties op dit Voorontwerp benutten we op weg naar het Ontwerp LOS dat we na de zomer van 2025 willen uitbrengen. Daarmee kunnen we ook de voorgestelde aanpak van de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel verwerken. Naar verwachting kunnen we dan begin 2026 een definitief LOS vaststellen, dat de basis biedt om de uitvoering samen met onze partners voortvarend op te pakken.

Voor het Ontwerp-LOS wordt een milieueffectrapportage opgesteld. Het doorlopen van deze m.e.r.-procedure borgt dat het milieubelang vroegtijdig en volwaardig wordt meegewogen in de besluitvorming. Dit is nodig omdat de keuzes en maatregelen die in het LOS worden opgenomen kaderstellend kunnen zijn voor m.e.r.-plichtige vervolgbesluiten en/of gevolgen kunnen hebben voor Natura 2000-gebieden. De Notitie reikwijdte en detailniveau (NRD) vormt het vertrekpunt voor de m.e.r.-procedure en beschrijft wat er in het milieueffectrapport (planMER) wordt onderzocht, op welke manier en tot in welk detail. Het milieueffectonderzoek wordt gebaseerd op een uitwerking van 'brede welvaart; daarom zullen ook de sociaal-economische effecten van maatregelen worden meegenomen. De NRD wordt gepubliceerd en ter inzage gelegd. Na verwerking van de zienswijzen en raadpleging van de wettelijke adviseurs en andere bestuursorganen, vormt de definitief vastgestelde NRD de basis voor het opstellen van het planMER. Het planMER wordt samen met het Ontwerp LOS ter inzage gelegd, met de mogelijkheid voor eenieder tot het indienen van zienswijzen. Ook wordt advies ingewonnen bij de Commissie voor de milieueffectrapportage. De zienswijzen en het advies van de Commissie m.e.r. worden bij de vaststelling van het LOS betrokken.

1.5. Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk bevat *Hoofdstuk 2 Ambitie en doelen* de ambities, opgaven en concrete doelen die we met het LOS willen bereiken. Basis daarvoor is een integraal en ruimtelijk perspectief op de toekomst van het landelijk gebied van Limburg.

Hoofdstuk 3 Ontwikkelstrategie en maatregelen geeft aan hoe we onze ambitie en doelen willen gaan realiseren. Kern daarvan is een concreet maatregelenpakket voor de korte termijn (2025-2027) en een doorkijk voor de uitvoering vanaf 2028.

Hoofdstuk 4 Zicht op uitvoering beschrijft de uitgangspunten voor de uitvoering en de wijze waarop we de besluitvorming over het LOS en de organisatie van de uitvoering willen vormgeven. De gebiedsprocessen en gebiedsprojecten spelen daarin een centrale rol.

Bijlage 1 bevat een toelichting op het maatregelenpakket voor de 21 Natura 2000-gebieden.

Hoofdstuk 2. Ontwikkelstrategie

2.1. Opgaven en perspectief voor het landelijk gebied van Limburg

Opgaven

Het Limburgse landelijk gebied staat de komende jaren voor een groot aantal opgaven waaronder herstel van de natuur-, bodem- en waterkwaliteit, het verminderen van stikstof- en broeikasgas-emissies, het beschermen van de volksgezondheid tegen het risico van zoönosen uit de veehouderij, het tegengaan van verdroging en wateroverlast, behoud en versterking van landschap en leefbaarheid in het landelijk gebied en een nieuw toekomstperspectief bieden voor de landbouw.

De natuur in Limburg verkeert in een slechte staat. Door grote druk van een aantal stressfactoren op de beschermde natuur, is de natuurkwaliteit op dit moment onvoldoende. Dit blijkt uit de 19 Natuurdoelanalyses (NDA's) die Limburg heeft gemaakt. Limburg heeft 24, deels kleine en versnipperde Natura2000-gebieden (N2000). In en om deze gebieden komen 146 habitattypen en -soorten voor waarvoor een herstelopgave geldt. Voor 17 habitattypen en -soorten heeft Limburg een grote verantwoordelijkheid, omdat deze soorten elders in Nederland niet of nauwelijks voorkomen.

De meeste N2000-gebieden in Limburg zijn (zeer) gevoelig voor stikstofdepositie. Uit de NDA's blijkt ook dat de overbelasting met stikstof één van de belangrijkste oorzaken is van het verliezen van kwaliteit en/of het uitblijven van herstel van de natuurwaarden. Het probleem is acuut: een snelle daling van de stikstofdepositie is nodig om te voorkomen dat habitattypen onherstelbaar beschadigd raken. De landbouw levert een substantiële bijdrage aan de stikstofdepositie in Limburg en in het aangrenzende buitenland. Daarnaast is een belangrijk deel van de stikstofdepositie afkomstig uit het buitenland; Limburg grenst namelijk voor 70% aan het buitenland. Vlaanderen heeft een wettelijke stikstofemissiereductie vastgesteld die zorgt voor een afname van de stikstofdepositie in Nederland en in Limburg. De afgelopen decennia is de hoge stikstofemissie door de landbouw al fors gedaald (65% ten opzichte van 1990), wat laat zien dat dalingen mogelijk zijn. Maar de laatste vijftien jaar stagneert deze daling en zijn de stikstofdeposities veel te hoog ten opzichte van de wettelijke doelen.

De vermindering van stikstofdepositie draagt dus voor een belangrijk deel bij aan herstel van de natuur, maar er is meer nodig om de natuur te laten herstellen. Bijvoorbeeld herstel van de hydrologische condities; in Limburg zijn er 17 N2000-gebieden met grondwaterafhankelijke natuur. Voor wat betreft verdroging heeft gemiddeld genomen 60% van de aan grondwaterafhankelijke N2000-gebieden (2.180 ha) te maken met lage grondwaterstanden. Voor wat betreft de waterkwaliteit blijkt dat gemiddeld bij 59% de waterkwaliteit niet voldoet. Ook de drie aangewezen grondwaterlichamen (Zand Maas, Slenk Diep Maas en Krijt Maas) voorzien niet in de gewenste goede kwalitatieve en kwantitatieve toestand zoals gesteld in de Kaderlichtlijn Water (KRW).

Voor het herstel van de natuur en het behalen van de waterdoelen is ook een aanzienlijke verbetering van de kwaliteit van oppervlaktewater nodig. Limburg kent 42 oppervlaktewaterlichamen op grond van de Kaderrichtlijn water (KRW) en zij voldoen niet aan de doelen gesteld in de KRW en Nitraatrichtlijn. Deels komt dat nog door een ontoereikende hydrologische dynamiek en de hydromorfologische inrichting: veel beken zijn nog vooral ingericht op het versneld afvoeren van overtollig neerslagwater en niet op het bereiken van KRW-doelen. Ten tweede voldoet oppervlaktewater niet aan gestelde normen vanwege de ontoereikende waterkwaliteit: in 39

oppervlaktewaterlichamen voldoet de concentratie aanwezigen nutriënten niet aan de geldige norm (2020). Tenslotte worden in veel oppervlaktewaterlichamen gewasbeschermingsmiddelen aangetroffen. Bij grensoverschrijdende waterlopen hebben ontwikkelingen in het buitenland invloed op de kwaliteit van het oppervlaktewater. De huidige situatie laat zien dat in Limburg nog niet alle waterdoelen worden gehaald. Daar komt bij dat het gehele watersysteem in Limburg gezien het veranderende klimaat kwetsbaar is voor zowel droogte als wateroverlast en overstroming.

Gezien (de verslechterende) staat van de natuur is vergunningverlening – ook voor de landbouw – amper mogelijk. De circa 40 geverifieerde PAS-melders in Limburg kunnen voorlopig geen vergunning krijgen. Daarnaast hebben de ontwikkelingen van Rijksbeleid in de afgelopen jaren gezorgd voor veel onduidelijkheid voor agrarische ondernemers, initiatiefnemers en inwoners. Er spelen grote zorgen bij Limburgse (agrarische) ondernemers over de toekomst van hun bedrijf. Agrarische ondernemers hebben behoefte aan economisch perspectief voor verschillende vormen van landbouw en aan de mogelijkheid om afgewogen keuzes te kunnen maken over hun toekomst.

De huidige opgaven raken de natuur, de landbouw én de economie van Limburg in brede zin. Deze opgaven kunnen alleen in samenhang worden opgepakt. Herstel van natuur en water gaat niet zonder toekomstperspectief voor de landbouw en omgekeerd. Een structurele en forse daling van stikstofdepositie en een duurzaam herstel van onze natuurgebieden kan de economische initiatieven via vergunningverlening en daarmee perspectief voor ondernemers weer mogelijk te maken.

Perspectief

Perspectief voor het landelijk gebied betekent het realiseren van een vitaal landelijk gebied waarin mensen met een goed toekomstperspectief kunnen leven, wonen en werken én bodem, water en natuur in goede staat zijn gebracht. Dit is niet vanzelfsprekend en gaat niet vanzelf. In het landelijk gebied van Limburg strijden veel vormen van landgebruik om de schaarse ruimte. Intensivering én extensivering van de landbouw, duurzame energiebronnen, waterberging, nieuwe natuur, woningbouw en infrastructuur vragen allemaal om ruimte. Die strijd om de ruimte vraagt om keuzes en ordening van de beschikbare ruimte. Om ons afwisselende landschap te behouden én om nieuwe gebiedskwaliteiten en perspectieven voor mensen toe te kunnen voegen. In een aanpassing van de provinciale omgevingsvisie worden aangescherpte keuzes voor het landelijk gebied voorbereid.

Ruimte om de opgaven in het landelijk gebied duurzaam in te passen, vraagt ook om verantwoord verstedelijken. Dit betekent dat we steden en dorpen compact willen houden en stedelijke functies daar zo veel mogelijk willen concentreren. De landelijke gebieden vormen een tegenhanger van deze stedelijke gebieden. Zo gaan we voor sterke, compacte steden en een uitgestrekt landelijk gebied.

De agrarische sector is belangrijk voor de Limburgse economie, voor onze voedselproductie en - als belangrijkste gebruiker van ons buitengebied - voor de beleving van ons cultuurlandschap. Op het boerenerf en in het agrarisch grondgebruik komen vele uitdagingen in het landelijk gebied bij elkaar. De uitdaging is om nu en in de toekomst ruimte te maken om duurzaam en gezond voedsel te kunnen produceren passend binnen de natuurlijke draagkracht en identiteit van gebieden. Maar ook om belangrijke landbouwgebieden te beschermen voor beperkingen die ontstaan door de toevoeging van nieuwe ruimtelijke opgaven.

In een aanpassing van de provinciale omgevingsvisie zal daarom duidelijker worden aangegeven welke ontwikkelrichtingen voor de landbouw in welke delen van het landelijk gebied perspectief bieden voor agrarische ondernemers. Deze ruimtelijke zonering van landbouwgebieden is nog in ontwikkeling. Zo zou er in de voorgenomen *‘Groenblauwe landbouwgebieden’* alleen ruimte zijn voor landbouw die ondersteunend is aan de opgaven voor natuur, water en bodem. In *‘Landbouw-verwevingsgebieden’* rondom stedelijke gebieden en regionaal verzorgende kernen is er ruimte voor een verbrede landbouwontwikkeling met diensten voor de stad en aanvaardbare risico’s voor het leefklimaat. In *‘Landbouwgebieden’* is er ruimte voor hoogproductieve landbouw binnen de wettelijk vastgelegde milieuruimte. Hier worden dan geen nieuwe niet-agrarische bestemmingen meer toegelaten die beperkend zijn voor de ontwikkeling van de landbouw. Definitieve besluitvorming over deze mogelijke ruimtelijke zonering wordt voorbereid in de provinciale omgevingsvisie.

2.2. Ambitie en doelen van het LOS

Ambitie

De provincie Limburg heeft met het LOS de ambitie om de financiële middelen en instrumenten van Rijk en provincie in samenhang in te zetten en te beginnen met wat mogelijk is voor het bereiken van concrete resultaten voor reductie van de stikstofdeposities, natuurherstel en perspectief op vergunningverlening voor economische ontwikkelingen. In de uitvoering willen we nauw samenwerken met onze gebiedspartners, ondernemers, terreineigenaren en belangenorganisaties. De ontwikkelingen en maatregelen zullen in regionale en lokale samenhang met elkaar worden opgepakt. Op deze wijze ambiëren we ontwikkelingen weer mogelijk te gaan maken met perspectief voor ondernemers, waarbij we tegelijkertijd de natuur beschermen en herstellen.

Dubbeldoelstelling

Om de ambitie waar te maken, streeft de provincie de volgende dubbeldoelstelling na:

- Realisatie van de aan de provincie opgedragen wettelijke kerndoelen voor natuur, stikstof, water, bodem en klimaat;
- Realisatie van een economisch ‘blijversperspectief’ voor inwoners en ondernemers in Limburg door zo snel mogelijk meer duidelijkheid te bieden over een houdbare vergunningverlening voor de landbouw én voor projecten op het gebied van wonen, werken en bereikbaarheid;

Bij het realiseren van deze dubbeldoelstelling streven we ernaar zoveel mogelijk kansen te benutten voor verbetering van de woon-, werk- en leefomgeving van het landelijk gebied. Hiermee kunnen we ‘werk-met-werk-maken’ in de uitvoering.

Uitwerking dubbeldoelstelling

De eerste doelstelling is uitgewerkt in een overzicht van aan de provincie opgedragen wettelijke kerndoelen voor natuur, stikstof, water, bodem en klimaat met een aanduiding van wanneer deze doelen moeten zijn gerealiseerd (zie figuur 2.1). Het bereiken van deze doelen is leidend voor onze langjarige programmatische aanpak, de monitoring van het doelbereik en jaarlijkse bijsturing van maatregelen. Bij de realisatie van die doelen streven we ernaar om waar mogelijk aanvullende ambities en bestuurlijke afspraken te realiseren, bijvoorbeeld op het gebied van de aanleg en revitalisering van bossen, groenblauwe dooradering en landschap en klimaatadaptatie.

Voor de tweede doelstelling verwachten we eerst meer helderheid van het Rijk over mogelijke nieuwe maatregelen die kunnen bijdragen aan houdbare vergunningverlening voor de landbouw

(Pas-melders) en voor lopende en nieuwe projecten voor wonen, werken en bereikbaarheid (verwachte aanpak en voorstellen van de 'Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel'). Parallel daaraan willen we als provincie op korte termijn meer helderheid bieden in ons omgevingsbeleid over waar welke mogelijkheden en beperkingen voor de landbouw gelden (via zonering van het landelijk gebied). Ook zetten we onze 'Blijversaanpak' voort waarmee we ondersteuningsmogelijkheden aanbieden aan individuele agrarische ondernemers bij de verduurzaming van hun bedrijfsvoering. Duidelijkheid van het Rijk, een helder ruimtelijk perspectief voor ons landelijk gebied en ondersteuning van agrarische ondernemers op weg naar verduurzaming zijn daarmee de belangrijkste uitwerkingen van onze tweede doelstelling van het LOS.

Thema		Uitwerking wettelijke doelen
Natuur	Vogel- en Habitat Richtlijn (VHR)	<ul style="list-style-type: none"> Tenminste 30% van de in 2019 in een ongunstige staat van instandhouding verkerende VHR-soorten en -habitattypen zijn weer in een gunstige staat van instandhouding gebracht of een sterk positieve trend is ingezet Uiterlijk in 2030 zijn zoveel mogelijk de landelijk negatieve trends voor alle VHR-soorten en -habitattypen gestopt Realisatie van 30% van het te ontwikkelen areaal dat nodig is voor een gunstige staat van instandhouding Realisatie van 1.300 ha nieuwe natuur (deels overlappend met resterende ontwikkelopgave NNN) en 11.100 ha nieuwe agrarische natuur
	Natuurnetwerk en Natuurpact	<ul style="list-style-type: none"> Uiterlijk in 2027 verwerving van 892 ha en inrichting van 1.253 ha voor nieuwe natuur ter afronding van Nationaal Natuur Netwerk in Limburg
	Natuurherstel-verordening	<ul style="list-style-type: none"> Uiterlijk in 2030 zijn op minstens 30%, uiterlijk in 20240 op minstens 60% en uiterlijk in 2050 op minstens 90% van de niet in goede toestand verkerende oppervlaktes van de in bijlage I van de verordening opgenomen habitattypen herstelmaatregelen genomen om ze in een goede toestand te brengen. Daarbij wordt tot 2023 voorrang gegeven aan maatregelen in Natura 2000-gebieden Uiterlijk in 2030, 2040 en 2025 treffen van herstel-maatregelen die nodig zijn om de in bijlage I van de verordening opgenomen habitattypen opnieuw te ontwikkelen in gebieden waar die habitattypen niet voorkomen, teneinde de gunstige referentieoppervlakte voor die habitattypen te realiseren
Stikstof	Wet stikstof-reductie en natuurherstel (Wsn)	<ul style="list-style-type: none"> 40% van het areaal van stikstofgevoelige habitats in Natura 2000-gebieden in 2025 onder de kritische depositiewaarde 50% van het areaal van stikstofgevoelige habitats in Natura 2000-gebieden in 2030 onder de kritische depositiewaarde 74% van het areaal van stikstofgevoelige habitats in Natura 2000-gebieden in 2035 onder de kritische depositiewaarde Deze drie landelijke doelen betekenen een bijdrage van Limburg in de emissie-reductie van 3 Kton ammoniak. Om de verslechtering te stoppen, kan extra reductie nodig zijn
Water & bodem	Kaderrichtlijn Water (KRW)	<ul style="list-style-type: none"> Hydrologische condities voor alle Natura 2000-gebieden voldoen in 2027 aan ecologische vereisten Concentraties nutriënten (fosfaat en stikstof) in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen in 2027 aan wettelijke normen Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen in 2027 aan wettelijke normen Grondwaterlichamen voldoen in 2027 aan de norm voor een goede kwantitatieve en kwalitatieve toestand per grondwaterlichaam, conform Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) Waar mogelijk herstel van meer natuurlijke toestand voor oppervlaktewaterlichamen (maatregelen uit Stroomgebiedbeheerplannen en herstel beekdalen)
Klimaat	Koolstof-vastlegging, Klimaatwet	<ul style="list-style-type: none"> Realisatie van 0,03 Mton CO2 eq. koolstofvastlegging in minerale landbouwbodems in 2030 in Limburg
	Methaan, Klimaatwet	<ul style="list-style-type: none"> Reductie van 0,3 Mton CO2 eq. in 2030 in Limburg

Figuur 2.1. Overzicht wettelijke kerndoelen voor natuur, stikstof, water, bodem en klimaat.

2.3. Ontwikkelpad

De urgentie van de opgaven en de onzekerheden voor de landbouw maken dat we snelheid moeten maken in de uitvoering van maatregelen. Niet alles kan tegelijk en overal worden aangepakt; daarvoor zijn de beschikbare middelen en de uitvoeringscapaciteit te beperkt. In dit ontwikkelpad geven we daarom aan hoe en in welke stappen we de uitvoering willen aanpakken.

Om onze dubbeldoelstelling te realiseren is de eerste stap dat op korte termijn volop wordt ingezet op emissiereductie van stikstof en broeikasgassen en op herstel van natuur, grond- en oppervlakte-waterkwaliteit en -kwantiteit in en om de Limburgse Natura 2000-gebieden. Dit is niet alleen nodig om te voldoen aan de (inter)nationale wettelijke verplichtingen op het gebied van natuur, water en klimaat. Het is ook nodig om de landbouw een toekomstbestendig perspectief te kunnen bieden en om te zorgen voor een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving voor huidige en toekomstige generaties. Alleen door forse verlaging van de stikstofdepositie en natuurherstel in en om Natura 2000-gebieden kan er ruimte ontstaan voor vergunningverlening; niet alleen voor de landbouw, maar ook voor lopende en nieuwe projecten voor wonen, werken en infrastructuur.

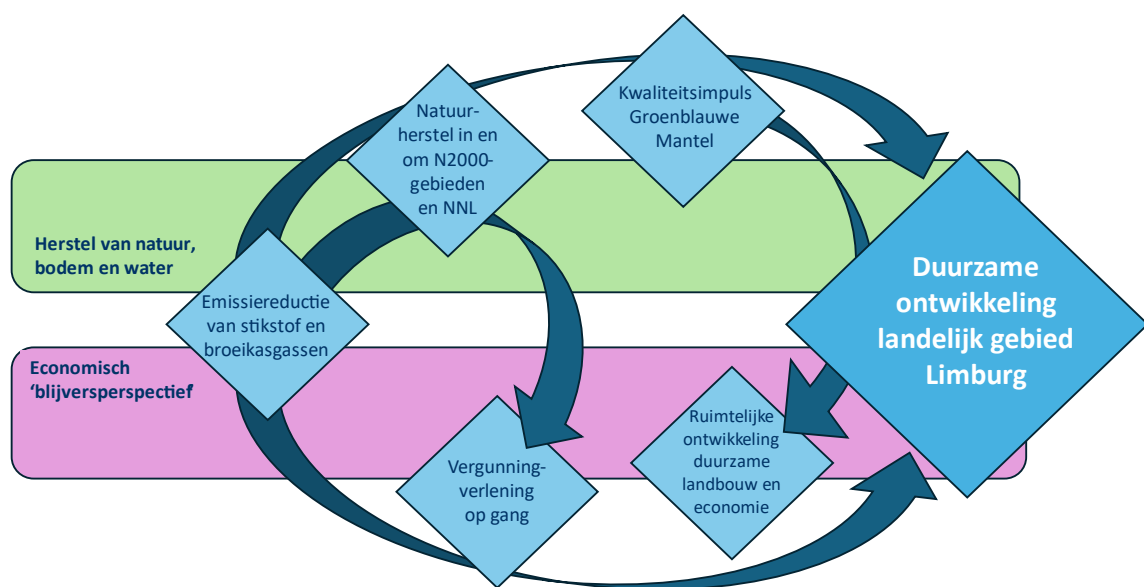
Recente uitspraken van de Raad van State hebben nog eens bevestigd dat er – binnen de huidige kaders van internationale en nationale wetgeving - geen andere weg meer is dan volop inzetten op reductie van stikstofdeposities en natuurherstel. Het tempo waarin stikstofemissies dalen en natuurherstel wordt gerealiseerd is bepalend voor het tempo waarin vergunningen weer kunnen worden verleend en de Limburgse economie van het slot kan. En dit kost tijd. Zolang de stikstofemissies onvoldoende gedaald zijn blijven aanvullende maatregelen in Natura 2000-gebieden nodig om de effecten hiervan te bestrijden. Tegelijkertijd werken we aan voldoende water van goede kwaliteit en het realiseren van verbindingen tussen natuurgebieden. Om tot een gunstige staat van instandhouding te komen is het ook nodig om arealen van bepaalde typen natuur uit te breiden. Rond de Natura 2000-gebieden zal de landbouw in meerdere of mindere mate rekening moeten houden met de eisen die het Natura 2000-gebied stelt aan de hydrologie en de beschikbaarheid van nutriënten. Ook willen we in deze gebieden de agrariërs kunnen belonen voor de inspanningen die ze doen om de juiste omgevingscondities voor het Natura 2000-gebied te creëren.

Maatregelen in en om Natura 2000-gebieden maken vaak onderdeel uit van een bodem- en watersysteem dat veel verder reikt. De maatregelen in Natura 2000-gebieden worden daarom al zoveel mogelijk afgestemd op maatregelen in de directe omgeving van deze gebieden. Maar het is nodig de maatregelen in en om Natura 2000-gebieden in samenhang te zien met de aanpak in veel grotere delen van het bodem- en watersysteem van Limburg. In het provinciaal omgevingsbeleid is daarom de ‘Groenblauwe Mantel’ onderscheiden. Die bestaat uit waardevolle en beschermde gebieden in het buitengebied waarin natuurwaarden en een robuust watersysteem in samenhang verbeterd kunnen worden.

Perspectief voor de landbouw ontstaat niet alleen door op korte termijn al aan te geven wat niet meer kan. Het ontstaat ook door tegelijkertijd meer richting en ruimte te bieden voor verschillende transitiepaden, van hoogtechnologische tot extensieve vormen van landbouw. Agrarische ondernemers moeten in staat worden gesteld om toekomstvast economische verdienmodellen te ontwikkelen binnen generieke en gebiedsgerichte randvoorwaarden. Dit vraagt vooraleerst om verdergaande maatregelen in de keten voor een ‘betere boterham voor de boer’. Voorbeelden daarvan zijn prijsafspraken over duurzaam en minder duurzaam voedsel, stimuleren van het aandeel

duurzaam voedsel, vergoedingen voor ecosysteemdiensten en agrarisch natuurbeheer, helpen met innoveren en het uitwerken van nieuwe businessplannen etc.). Maatregelen die voor een belangrijk deel door de Europese Unie en het Rijk genomen zullen moeten worden. Als provincie kunnen we deze maatregelen vertalen in ruimte voor verschillende vormen van landbouw. In ons provinciaal omgevingsbeleid werken we nu uit welke mogelijkheden we voor emissiearme landbouw kunnen bieden in kernrandzones, het buitengebied en de Groenblauwe mantel.

Onze grensligging brengt extra uitdagingen met zich mee. De depositie van stikstof uit het buitenland is groot en hetzelfde geldt voor de belasting van het oppervlaktewater via instroom van beken uit het buitenland. Het doelbereik wordt hierdoor mede afhankelijk van inspanningen door onze burens. Dit ontslaat ons niet van de verplichting om de verantwoordelijkheid voor ons eigen aandeel te nemen. En daarbij zetten we in ons overleg met het Rijk in op evenredige bijdragen aan de emissiereductie van stikstof en broeikasgassen vanuit de landbouw, industrie, verkeer en vervoer en bouw.

Figuur 2.2. Samenvatting van het ontwikkelpad voor de aanpak van de opgaven in het landelijk gebied.

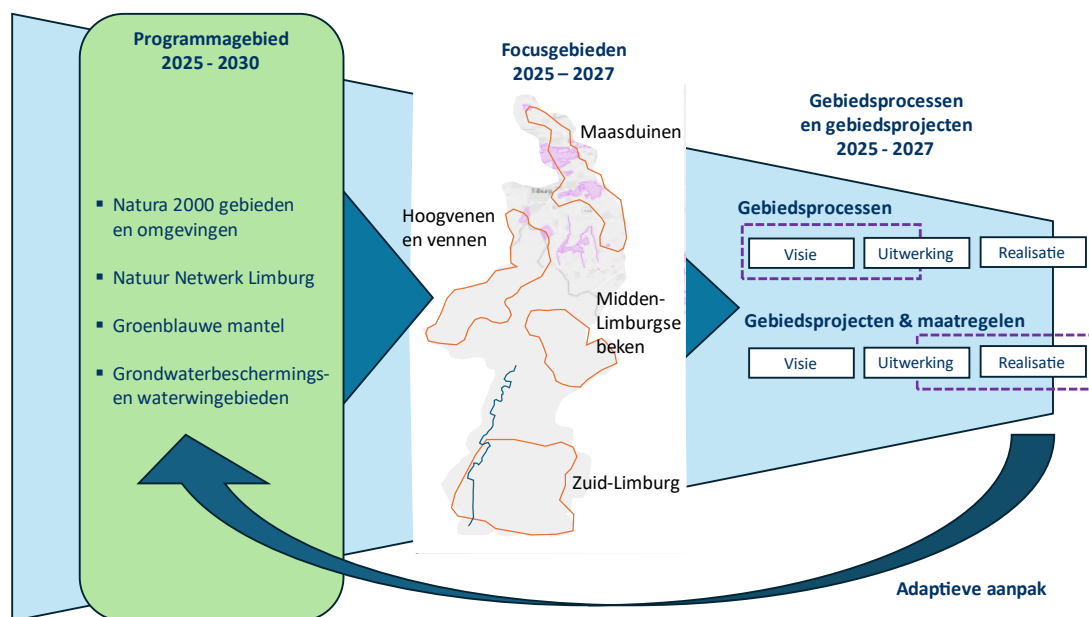
2.4. Herijking Gebiedsgerichte aanpak Limburg

Om slagvaardig en adaptief uitvoering te kunnen geven aan alle maatregelen willen we onze 'Gebiedsgerichte aanpak Limburg' voortzetten én verder verbeteren. Uitgangspunt voor deze herijkte, gebiedsgerichte aanpak is het landelijk gebied van Limburg bestaande uit het Natuur Netwerk Limburg, de Natura 2000-gebieden, de Groenblauwe mantel en de grondwater-beschermings- en waterwingegebieden. Binnen dit brede 'programmegebied' voor het LOS is een langjarige, integrale en samenhangende aanpak van de natuur-, watersysteem- en ruimte voor landbouwopgaven mogelijk.

Op dit moment beschikken we niet over de middelen om alle opgaven in dit brede programmegebied al in zijn geheel aan te pakken. Daarom richten we de inzet van bestaande middelen en instrumenten eerst op een beperkt aantal 'focusgebieden', bestaande uit de Maasduinen, de Hoogvenen en vennen, de Midden-Limburgse beken en Zuid-Limburg. Binnen deze focusgebieden zetten we

uitvoering door in 'gebiedsprocessen' en 'gebiedsprojecten'. De gebruikelijke aanpak in zes stappen brengen we terug tot drie stappen - visievorming, planuitwerking en realisatie - voor meer eenvoud en snelheid in de uitvoering. Bij 'gebiedsprocessen' is samen met alle gebiedspartners eerst nog een fase van gezamenlijke visievorming en planuitwerking nodig, voordat 'de schop de grond in kan'. Bij 'gebiedsprojecten' is de visievorming afgerond en zijn de uit te voeren maatregelen, middelen en actoren bekend en kunnen deze via een projectmatige aanpak worden gerealiseerd.

De herijkte, gebiedsgerichte aanpak is een adaptieve aanpak. Dat betekent dat steeds nieuwe maatregelen kunnen worden toegevoegd, waarbij in elke vervolgfase de scope van gebieden verder kan worden vergroot. De herijkte, gebiedsgerichte aanpak is schematisch weergegeven in figuur 3.3.

Figuur 2.3. Herijking van de Gebiedsgerichte aanpak Limburg voor uitvoering van het LOS.

2.5. Verwachtingen van het Rijk

De inzet van de provincie Limburg en alle gebiedspartners kan alleen worden waargemaakt als de randvoorwaarden vanuit het Rijk op orde zijn. Dat is nu nog niet het geval. We verwachten van het Rijk dan ook de volgende inzet om bij te dragen aan een effectieve Limburgse aanpak.

- Een nieuw nationaal landbouwplan dat concreet perspectief biedt aan agrarische ondernemers, met name gericht op verbetering van het verdienvermogen van agrarische ondernemers, bijvoorbeeld door afspraken in de voedselketen, het stimuleren van de vraag naar duurzamer voedsel en/of door vergoeding van diensten op het gebied van natuur, water en milieu;
- Intensivering van het overleg met onze Duitse en Belgische partners om meer zicht te krijgen op hoe het buitenland kan en gaat bijdragen aan een reductie van de stikstofdeposities in Limburg;
- Een landelijke aanpak die voorziet in een evenredige bijdrage van andere sectoren dan de landbouw, waaronder industrie en verkeer, aan de reductie van de stikstofdeposities;
- Ontwikkeling en uitvoering van generiek instrumentarium en maatregelen om te komen tot een emissiereductie van ammoniak, methaan en nitraat/stikstof, aanvullend op de al in gang gezette vrijwillige beëindigingsregelingen voor de landbouw. Centraal hierin staan de uitwerking van de

mogelijkheden voor 'doelsturing' waaronder (grondslagen voor) het vastleggen van realistische bedrijfsspecifieke doelen voor stikstof en broeikasgassen en de ontwikkeling van de (op termijn afrekenbare) stoffenbalans, gericht op stikstof, nutriënten en broeikasgassen;

- Snelle duidelijkheid over de aard en omvang van het budget per provincie van het door het huidige kabinet in het vooruitzicht gestelde middelen voor innovatie en agrarisch natuurbeheer;
- Voldoende flexibiliteit bij de inzet van en verantwoording over de beschikbare rijksmiddelen. De provincie wil de ruimte en de flexibiliteit hebben om toegekende middelen te kunnen schuiven tussen categorieën van maatregelen, tussen gebieden en in de tijd, als daarmee doelen eerder of beter worden gehaald. Daarbij zet de provincie in op 'minder verantwoording vooraf' en 'meer monitoring van doelbereik achteraf' bij de toekenning van rijksmiddelen. De provincie ondersteunt het voornemen van het kabinet om bij een wijziging van de Financiële-verhoudingswet (Fvw) te komen tot minder 'specifieke uitkeringen' en meer 'fondsuitkeringen' aan decentrale overheden. Dit biedt meer ruimte voor maatwerk in de uitvoering.

Hoofdstuk 3. Maatregelen en instrumenten

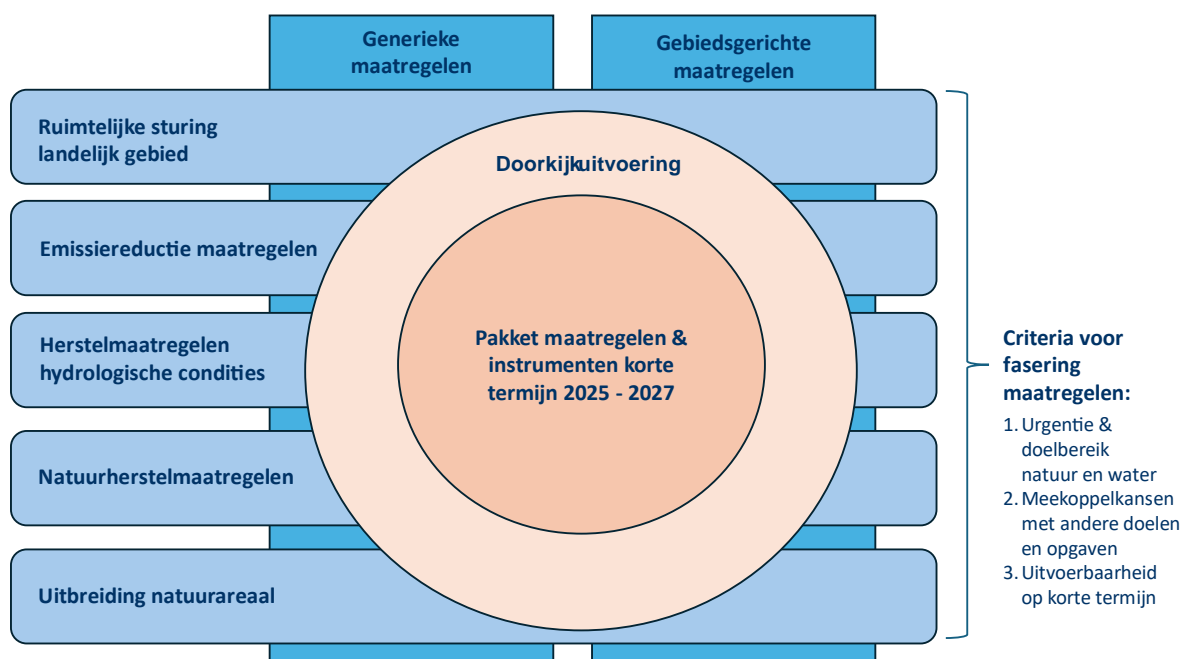
3.1. Categorieën van maatregelen en criteria voor fasering

Typen maatregelen: generiek en gebiedsgericht

Om de doelen te halen zijn veel verschillende maatregelen en instrumenten nodig. Bij de uitwerking daarvan is een mix nodig van generieke én gebiedsgerichte maatregelen. Generieke maatregelen zijn maatregelen die het Rijk of de provincie voor heel Limburg kan nemen, denk aan vrijwillige beëindigingsregelingen of aanpassingen in emissienormen. Gebiedsgerichte maatregelen zijn aanvullende maatregelen die specifiek in gebieden worden genomen en van gebied tot gebied kunnen verschillen, denk aan peilverhogingen, of behoud en uitbreiding van grasland in en om Natura 2000-gebieden. In dit LOS is een eerste pakket van generieke en gebiedsgerichte maatregelen opgenomen op weg naar het bereiken van de doelen. Dit pakket hebben we gebaseerd op eerste inzichten in de verwachte effectiviteit van maatregelen. Bijsturing van het pakket zal regelmatig nodig zijn als uit de monitoring van het doelbereik blijkt dat doelen nog niet worden gehaald.

Categorieën van maatregelen

Als uitwerking van de doelen worden in het maatregelenpakket van het LOS vijf categorieën van generieke en gebiedsgerichte maatregelen onderscheiden. Dit zijn: 1) Ruimtelijke sturing voor het landelijk gebied (zonering), 2) Emissiereductiemaatregelen voor natuur, water en klimaat, 3) Herstelmaatregelen hydrologische condities (grond- en oppervlaktewaterpeilen), 4) Natuurherstelmaatregelen (beheer en inrichting), en 5) Uitbreiding natuurareaal en verbindingen (zie figuur 3.1). Voor deze maatregelen wordt een mix van instrumenten ingezet, denk aan regels en normeringen, anticiperende grondaankopen, ondersteunende subsidies etc. In paragraaf 3.2 is een eerste pakket van maatregelen en instrumenten voor de korte termijn uitgewerkt (voor 2025-2027). In paragraaf 3.3 is een doorkijk gegeven op de uitvoering op middellange termijn (vanaf 2028).

Figuur 3.1. Opbouw van het maatregelenpakket voor het LOS.

Hoofdcriteria voor programmering en fasering

We willen doen wat nodig is, maar niet alles kan al overal en tegelijk. Daarvoor ontbreken de middelen en de capaciteit voor uitvoering. We kiezen daarom voor een fasering van maatregelen en instrumenten om met de beperkt beschikbare middelen, al op korte termijn de grootste bijdrage aan de doelen te kunnen leveren (kosteneffectiviteit). Parallel zetten we ons in om meer middelen en capaciteit beschikbaar te krijgen.

Voor de samenstelling en verdere uitwerking van het eerste pakket van maatregelen en instrumenten voor de korte termijn hanteren we drie hoofdcriteria:

- **Afrekenbaar doelbereik natuur en water:** de mate waarin maatregelen invulling geven aan de urgentie voor natuurherstel vanwege de staat van de natuur uit de Natuurdoelanalyses voor Natura 2000-gebieden in samenhang met ondersteunende waterkwantiteits- en kwaliteitsmaatregelen die nodig zijn om te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water;
- **Samenhang met andere doelen en opgaven:** de mate waarin maatregelen bijdragen aan een samenhangende aanpak van natuur, water en klimaat en inspelen op meekoppelkansen. Daarbij wordt voorrang gegeven aan meekoppelkansen die bestaan uit concrete mogelijkheden voor herstel van de vergunningverlening voor agrarische ondernemers (PAS-melders) en voor lopende projecten op het gebied van wonen, werken en bereikbaarheid. Ook wordt waar mogelijk aansluiting gezocht met actuele gebiedsinitiatieven van initiatiefnemers;
- **Snelle uitvoerbaarheid:** de mate waarin maatregelen al op korte termijn uitvoerbaar zijn op basis van bijvoorbeeld technische/ruimtelijke mogelijkheden, beschikbare subsidieregelingen en uitvoeringscapaciteit en het mede-eigenaarschap van initiatiefnemers om een bijdrage te leveren in de uitvoering.

Bij de toepassing van deze hoofdcriteria kiezen we voor een brede blik en willen we voorkomen dat doelbereik voor één aspect ten koste gaat van het doelbereik op een ander aspect. Ook willen we ervoor zorgen dat maatregelen op korte termijn passen in de ambitie voor de lange termijn. En dat we ook oog houden voor complexe gebiedsprocessen die pas op langere termijn tot resultaat leiden.

3.2. Pakket van maatregelen en instrumenten voor 2025-2027

A. Generieke maatregelen en instrumenten voor Limburg

Voor Limburg als geheel worden de volgende negen maatregelen en instrumenten ingezet om bij te dragen aan het bereiken van de gestelde doelen voor het LOS.

1. Stikstofemissiereductie veehouderijbedrijven

Bronmaatregelen om de stikstofdeposities te reduceren, zijn gericht op stalemissies en veldemissies. Twee maatregelen staan centraal. Ten eerste het vrijwillig verplaatsen of aankopen/beëindigen van veehouderijen met of zonder productierechten. Hiermee wordt direct de uitstoot van stikstof gereduceerd en daarmee stikstofdepositie op stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden voorkomen. Ten tweede het beperken of beëindigen van het gebruik van mest rondom Natura 2000-gebieden en in bufferzones langs beken om stikstof- en fosfuitspoeling en uitstoot van methaan te beperken. Deze maatregel vergroot ook de koolstofopslag in de bodem, draagt eraan bij om water langer vast te kunnen houden in een gebied en daarmee ook aan natuurherstel. Voor deze maatregelen worden diverse instrumenten ingezet, waaronder de 'Landelijke Beëindigingsregelingen Veehouderijlocaties' (Lbv, Lbv+), de 'Regeling provinciale maatregelen PAS-melders' (RPMP) en de regeling 'Maatwerk

gerichte aankoop en beëindiging van veehouderijbedrijven nabij natuurgebieden' (MGA-2). In bijlage 1 is een uitgebreidere toelichting opgenomen op deze maatregelen en instrumenten.

Ervaringscijfers van de gerealiseerde provinciale Maatwerkgerichte beëindiging veehouderij (MGA1), laten een reductie zien van gemiddeld 5000 kg ammoniak per veehouderij. Dat zou betekenen dat in Limburg de aankoop en beëindiging van circa 600 veehouderijen nodig zou zijn om te komen tot de vereiste reductie van 3 Kton ammoniak (zie overzicht doelen in par 2.2). Op basis van het aantal bedrijven dat zich vrijwillig heeft gemeld om mogelijk te stoppen of op een andere manier het bedrijf aan te passen, is de inschatting dat in de periode 2025 tot en met 2027 circa 100 (check) bedrijven mogelijk gaan stoppen. Voor 2025 en 2026 gaat het in eerste instantie om circa 30 veehouderijbedrijven. Met 100 bedrijven wordt een eerste stap gezet met een verwachte reductie van 0,5 Kton ammoniak.

2. Voortzetting uitvoering van beleid op gebied van natuur en water

Op het gebied van natuur en water is al veel provinciaal beleid ontwikkeld dat nu in uitvoering is. Deze uitvoering wordt voortvarend voortgezet. In het 'Provinciaal Waterprogramma 2022-2027' is het beleid op het gebied van hoogwaterbescherming, watersysteem, waterkwantiteit en waterkwaliteit vastgelegd. Het Waterprogramma geeft regionaal uitwerking aan onder meer de Kaderrichtlijn Water en de Grondwaterrichtlijn. In het 'Limburgs Natuurprogramma 2023-2030' is uitgewerkt hoe de provincie invulling geeft aan de uitvoering van het natuurbeleid. Als onderdeel van dit programma zet de provincie via de programmalijn 'Robuuste Natuur' onder meer in op de afronding van de realisatie van het Nationaal Natuurnetwerk in Limburg, op herstel en versterking van Natura 2000-gebieden en op een efficiëntere bescherming van beschermde soorten. Uitvoering van de maatregelen in de Natura 2000-beheerplannen vormt hierin een belangrijke pijler. Onderdelen van het beleid voor water en natuur werken onder meer door via de Omgevingsverordening Limburg waarin regels over landgebruik zijn uitgewerkt.

3. Intensivering handhaving en aanpassing Omgevingsverordening Limburg

Uit onderzoek van de Wageningen Universiteit blijkt dat voortzetting van het huidige beleid en autonome ontwikkelingen al een belangrijke bijdrage leveren aan het doelbereik (WUR, 2024). Onderdelen daarvan zijn het verkleinen van de veestapel als gevolg van de ingezette bedrijfs-beëindigingsregelingen, een effectieve implementatie van emissiearme stallen en het verminderen van de bemesting (uitvoeren van maatregelen uit de derogatiebeschikking en bemesten binnen de gebruiksnormen). In de Limburgse Verordening zijn al regels opgenomen over emissiearme stallen. De provincie zal de implementatie en handhaving van al bestaande regels gaan intensiveren om het beoogde doelbereik beter te borgen en ervoor te zorgen dat de regels worden nageleefd.

Aan de hand van de recente jurisprudentie verkennen we ook de noodzaak om aanvullende beleidsregels op te stellen en/of aan te passen om bij te dragen aan de geborgde daling van stikstofdepositie en natuurherstel. Mogelijke aanpassingen zijn aanscherpingen van de eisen aan stallen voor melkvee en aanvullende regels die voorkomen dat de vrijkomende emissieruimte wordt opgevuld met nieuwe stallen en/of meer dieren via interne of externe saldering.

4. Voortzetting én uitbreiding Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Sinds 2026 zijn in Limburg al goede resultaten geboekt met Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). De ambities van dit programma zijn gericht op het herstel en behoud van belangrijke doelsoorten en leefgebieden in en om agrarische gebieden en bijdragen aan verduurzaming van de

landbouwsector. Concrete maatregelen zijn bijvoorbeeld genomen ter verbetering van leefgebieden van akker- en weidevogels, zoogdieren en insecten, invulling van bufferzones rond Natura 2000-gebieden en herstel van landschapselementen als hagen, bomen en graften (terrassen die een helling onderbreken en daardoor erosie tegengaan).

Het kabinet heeft in het Regeerprogramma vanaf 2026 500 mln Euro per jaar gereserveerd voor 'Agrarisch natuurbeheer' (ANB) in Nederland. Doel van het kabinet is om landbouwers te belonen voor hun bijdrage aan natuur-, water- en klimaatdoelen met langjarige contracten op basis van marktconforme vergoedingen. Met deze extra rijksmiddelen wordt het mogelijk om de al bestaande Limburgse aanpak voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer verder uit te breiden, zowel in aantal hectares als in intensivering van het beheer. Vooruitlopend op de uitwerking van de Rijksregelingen heeft de provincie in samenwerking met het 'Agrarisch collectief Natuurrijk Limburg' (CNL) al een voorstel uitgewerkt voor de prioriteiten voor de besteding van de extra middelen. Het voorstel is om daarbij voorrang te gaan geven aan vijf prioritaire thema's, te weten: verbetering omstandigheden voor broedende akkervogels, verbetering leefgebieden voor hamsters, maatregelen in bufferzones rond Natura 2000-gebieden (voor waterafhankelijke natuur), maatregelen in grondwater-beschermingsgebieden en maatregelen gericht erosiebeperking op steile hellingen.

5. Zonering van het landelijk gebied in het nieuwe omgevingsbeleid

In het kader van de nieuwe Limburgse Omgevingsvisie bereidt de provincie een zonering voor van het landelijk gebied. Door onderscheid te maken in verschillende zones wordt meer duidelijkheid gegeven over de mogelijkheden en voorwaarden waaronder ruimte wordt geboden aan diverse vormen van landbouw. De nieuwe zonering wordt opgenomen in een nieuwe provinciale omgevingsvisie en doorvertaald in aanpassingen van de Limburgse Verordening, in een actief provinciaal grondbeleid en in subsidieregelingen voor stimulering van aanpassing van het landgebruik. Bij de doorvertaling naar de Limburgse Verordening zal ook worden verkend of en met welke beleidsregels kan worden voorkomen dat het landgebruik ná agrarische bedrijfsbeëindiging negatiever bijdraagt aan het doelbereik dan vóór de bedrijfsbeëindiging.

6. Actief provinciaal grondbeleid voor veranderingen in landgebruik

Veel maatregelen vragen een verandering van het huidige grondgebruik in het landelijk gebied. Voor het uitvoeren van die maatregelen is de beschikbaarheid van grond vaak een voorwaarde. Met de aangekondigde bedrijfsbeëindigingen in Limburg komt er meer grond beschikbaar. De provincie wil daarom haar grondvoorraad vergroten door strategische en geleghedsaankopen van gronden en locaties. Deze gronden kunnen vervolgens weer worden beschikbaar gesteld aan initiatiefnemers om het ruilen van gronden mogelijk te maken (met subsidies op basis van gepubliceerde regelingen) of om locatie- en gebiedsontwikkelingen voor water en natuur in gang te zetten. Meer mogelijkheden voor uitruil van gronden kan blijvende agrarische ondernemers ondersteunen in de omschakeling naar meer duurzame vormen van landbouw, of in het ontwikkelen van landbouw op locaties met minder gevolgen voor het milieu en omgeving. Door een gerichte en gecombineerde inzet van grondinstrumenten, planinstrumenten (bv. inrichtingsprogramma's, inrichtingsbesluiten, ruilbesluiten, projectbesluiten, verordening) en financiële instrumenten wil de provincie de gewenste veranderingen in het landgebruik actief ondersteunen. Daarbij zijn er verschillen tussen gebieden hoe kansrijk een actief provinciaal grondbeleid kan zijn (mate van versnippering, gronddruk) en zijn ook de beschikbare middelen maatgevend voor de kansen die in de praktijk benut kunnen worden.

7. Intensivering ‘Blijversaanpak’ voor transitie van de landbouw

Om het economisch perspectief op natuurinclusieve landbouw te versterken, zetten we in om bewezen en vernieuwende verdienconcepten verder marktrijp te maken en zo de transitie van de landbouw te versnellen. De al bestaande Blijversaanpak is gericht op begeleiding en ondersteuning van individuele agrarische ondernemers die hun bedrijfsvoering verder willen verduurzamen. We verkennen de mogelijkheden om deze aanpak verder te intensiveren.

8. Verkenning en invoering evenwichtige balans tussen middelsturing en doelsturing

Veel van het huidige beleid van rijk en provincie voor verduurzaming van de landbouw heeft de vorm van ‘middelsturing’; hierbij worden maatregelen voor de agrarische ondernemer voorgeschreven die bijdragen aan een doel. In het Regeerprogramma van het kabinet is aangekondigd om voor de verduurzaming van de landbouw over te gaan van middelsturing naar ‘doelsturing’. Bij doelsturing gaat het om een bedrijfsspecifieke benadering waarin de agrarische ondernemer de vrijheid krijgt om zelfstandig maatregelen te kiezen om een doel te bereiken. Beide benaderingen hebben voor- en nadelen (WUR, 2024). Middelsturing is makkelijker te controleren, maar beperkt het vakmanschap en maatwerk voor de individuele ondernemer; doelsturing geeft meer mogelijkheden om een doel te bereiken, maar vraagt een uitgebreider systeem van monitoring van het werkelijke doelbereik. De provincie ondersteunt het voornemen van het kabinet en kiest voor een gefaseerde invoering van doelsturing in combinatie met een gefaseerde afbouw van middelsturing. Daarmee wil de provincie aan agrarische ondernemers meer vrijheid geven om aan de wettelijke doelen te kunnen voldoen. Middelsturing zal voorlopig nodig blijven voordat een nieuwe benadering van doelsturing is uitgewerkt. Als eerste stap in deze uitwerking is een vertaling nodig van de wettelijke doelen naar toelaatbare emissies per bedrijf, bijvoorbeeld uit te drukken in maximale emissies per hectare voor grondgebonden activiteiten en per dier voor niet-grondgebonden activiteiten. Ook moet worden uitgewerkt hoe gewaarborgd kan worden dat als alle agrarische bedrijven aan de normen voldoen, dat daarmee ook de noodzakelijke emissiesreducties in een gebied gehaald worden. De provincie zal de uitwerking van doelsturing in nauwe samenwerking met het Rijk vorm gaan geven.

9. Op gang brengen van vergunningverlening door instelling van een doelenbank stikstof

In AERIUS Register is voor iedere provincie een compartiment aangemaakt waarin provincies voor specifieke doelen (bijvoorbeeld voor Pas-vergunningverlening) stikstofdepositieruimte kunnen sparen. De Provincie heeft dan zeggenschap over de vulling en benutting van dit compartiment. Zolang het maatregelenpakket nog niet is geborgd kan de stikstof-depositieruimte wel alvast in een Limburgse depositiebank worden gereserveerd voor vergunningen. Doordat de stikstofdepositieruimte in de doelenbank is gereserveerd, is ook inzichtelijk welke depositieruimte binnen een gebied is vrijgemaakt. Wel kan deze ruimte uiteindelijk maar voor een beperkt deel worden ingezet voor vergunningverlening aan Pas-melders en andere projecten, namelijk alleen voor dat deel dat niet hoeft bij te dragen de dalende lijn van stikstofdepositie in het Natura 2000-gebied. Binnenkort worden regels voor het gebruik van deze doelenbank in overleg met het Rijk nader uitgewerkt.

B. Gebiedsgerichte maatregelen in en om N2000-gebieden

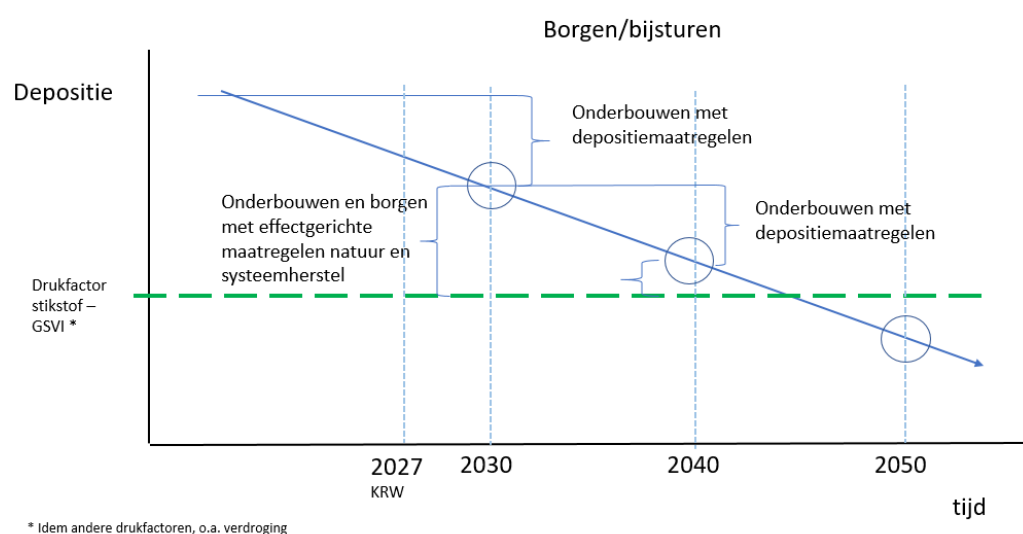
In samenhang met de generieke maatregelen nemen we tegelijkertijd gebiedsgerichte maatregelen in en om de 21 Natura 2000-gebieden in Limburg. Deze maatregelen worden uitgewerkt en uitgevoerd in gebiedsprocessen en gebiedsprojecten. In bijlage 2 is een uitgebreidere toelichting op deze maatregelen opgenomen. In onderstaande tabellen zijn de belangrijkste maatregelen per focusgebied en Natura 2000-gebied samengevat. Deze maatregelen worden nog getoetst en verder

uitgewerkt, onder andere op basis van de 'Hydrologische Systeem Analyse' voor de Deurnsche Peel en Mariapeel en Groote Peel (eind 2025 beschikbaar), de 'Staalkaart' van mogelijke maatregelen in het kader van het 'Convenant Voldoende Zoetwater' (eind mei 2025 beschikbaar) en aanvullend hydrologisch onderzoek voor specifieke gebieden.

Per Natura 2000-gebied implementeren we natuurherstellende en -verbeteringsmaatregelen. Deze maatregelen zijn erop gericht om op dit moment – met nog een overschot aan stikstofdepositie – de verslechtering te stoppen, uiteindelijk te herstellen en de goede stand van de natuur in stand te houden. Het betreft een combinatie van emissiereductiemaatregelen, herstelmaatregelen hydrologische condities, natuurherstelmaatregelen en (inrichting en beheer) en uitbreiding van natuurareaal en verbindingen. Al deze maatregelen moeten elkaar versterken om onze natuurgebieden te beschermen. Sommige natuurherstelmaatregelen kunnen, om effect te hebben, pas genomen worden als de stikstofdepositie op basis van generieke maatregelen eerst in voldoende mate is teruggebracht. Het is van belang dat we aan de voorkant een goed beeld hebben van de effecten van de maatregelen om te borgen dat de verslechtering stopt en op termijn de instandhoudingsdoelen van het betreffende Natura 2000-gebied worden gehaald.

Op basis van deze uitgangspunten en de hoofdcriteria voor de afweging van onze inzet op korte termijn komen we tot de volgende fasering van de aanpak in en om Natura 2000-gebieden:

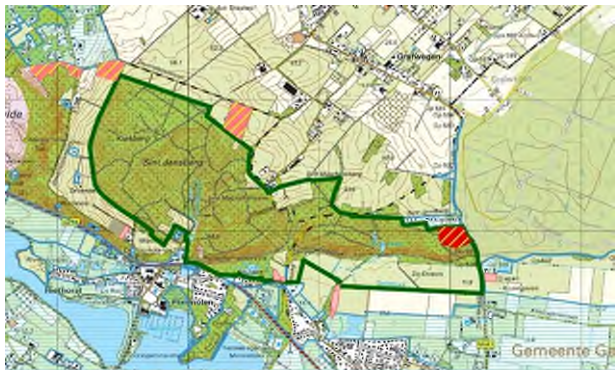

1. We gaan gelijktijdig aan de slag in alle 21 Natura 2000-gebieden om zo snel mogelijk te kunnen voldoen aan het verslechtingsverbod op basis van de EU-regelgeving;
2. We gaan gelijktijdig aan de slag in die Natura 2000-gebieden met de grootste opgaven op het gebied van stikstofemissiereductie en natuurherstel (instandhoudingsdoelen) en waar we meekoppelkansen zien, bijvoorbeeld mogelijkheden voor vergunningverlening voor Pas-melders of voor gebiedsprojecten voor wonen, werken en infrastructuur. Natura 2000-gebieden met de grootste opgaven zijn met name De Groote Peel, Deurnsche Peel en Mariapeel, Weerter- en Budelerbergen en Ringselven, Geuldal, Bunder- en Elslooërbos en Sarsven en de Banen;
3. Voorzetten van de aanpak voor de overige Natura-2000-gebieden om ook een gunstige staat van instandhouding te bereiken voor gebieden met minder grote en urgente opgaven.

Figuur 3.2. Visualisatie van hoe een pakket van maatregelen moet bijdragen aan dalende stikstofdepositielijn.

Focusgebied Maasduinen

De Maasduinen beslaan een langgerekt gebied dat begint in het uiterste noorden van de provincie Limburg met de op de stuwwal gelegen Sint-Jansberg. Onderaan dit bosgebied ligt een galigaanmoeras dat te kampen heeft met verdroging en inspoeling van nutriënten. De Zeldersche Driessen liggen in een meander van het riviertje de Niers en is aangewezen als Natura 2000-gebied vanwege stroomdalgraslanden en hardhoutooibossen. De Natura 2000-gebieden Maasduinen en de Boschhuizerbergen bestaan uit verstoven landduinen met heideterreinen. Voor de Boschhuizerbergen zijn de jeneverbesstruwelen een belangrijk habitattype en in de Maasduinen zijn de verschillende vennencomplexen van belang voor grondwaterafhankelijke natuur. Voor de droge habitattypen vormt stikstofdepositie de belangrijkste drukfactor. Voor de grondwaterafhankelijke habitattype is verdroging daarnaast een knelpunt. Van deze vier gebieden zijn in de Maasduinen de meest ingrijpende maatregelen nodig buiten het Natura 2000-gebied of maatregelen die mogelijk effecten buiten het gebied hebben. Ten opzichte van het cluster Peelvenen en vennen en Zuid-Limburg is het ruimtebeslag en de impact van maatregelen minder verstrekkend. De opgaven kunnen grotendeels gerealiseerd worden door middel van kleinschalige gebiedsgerichte projecten.

N2000-gebied: Sint-Jansberg	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken met agrarische ondernemer om uitspoeling van nutriënten te beperken
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Aanleg van een kwelscherm voor behoud van het galigaanmoeras
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Omvorming van bos ten behoeve van habitattypen en leefgebied van het vliegend hert
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Mogelijke pachtbeëindiging van enkele gronden voor ontwikkelopgave Nationaal Natuur Netwerk
N2000-gebied: Zeldersche Driessen	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Verkenning herstel van rivierdynamiek van de Niers gericht op meer aanvoer van zand om stroomdalgrasland te behouden, afhankelijk van afstemming met Duitsland
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Optimalisatie van natuurbeheer en kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk Behoud en uitbreiding stroomdalgrasland

N2000-gebied: Maasduinen	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Verhogen waterpeil ten oosten van Maasduinen Vergoten voeding vennen vanuit regionale watersysteem, nader te verkennen op welke wijze Beperken drainerende werking Reijndersmeer Opheffen van interne ontwatering Kansen vernatting Energielandschap Wellsmeer
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Verwijderen naaldbos in intrekgebied van vennen Intensivering beheer voor overleving van kwetsbare habitattypen
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk van circa 78 à 192 hectare habitattypen

N2000-gebied: Boschhuizerbergen	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Beperken van grondwateronttrekking Vernatting
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk van circa 18 hectare en 40 hectare extensivering Behoud en uitbreiding jeneverbesstruweel en hoogveenbos

Focusgebied Peelvenen en vennen

In de Peelvenen en vennen liggen vier Natura 2000-gebieden: de Deurnsche Peel en Mariapeel, De Groote Peel, Weerter- en Budelerbergen en Ringsellven en Sarsven en de Banen. In al deze gebieden staat naast het terugdringen van de stikstofdepositie hydrologisch systeemherstel centraal. In de Deurnsche Peel en Mariapeel, De Groote Peel en in Sarsven en de Banen staat vast dat dit zal leiden tot ingrijpende maatregelen buiten het Natura-2000-gebied. Rond deze gebieden zal het

grondgebruik op duizenden hectare landbouwgrond meer moeten worden afgestemd op de eisen die de N2000-gebieden stellen. Daarbij gaat het om het terugdringen van de negatieve effecten van ontwatering en beregning, peilopzet en het creëren van voldoende tegendruk. Voor Weeter- en Budelerbergen en het Rinselven zijn ook maatregelen buiten het Natura-2000-gebied nodig, met name om landbouwwater op een andere manier af te voeren. Of vernatting binnen het Weeterbos ook een grote invloed zal hebben op het aangrenzende landbouwgebied is nog onvoldoende bekend.

Voor de Peelvenen en vennen geldt dat in een brede overgangszone maatregelen nodig zijn om meer water vast te houden, wateronttrekkingen te beperken en de uitspoeling van nutriënten te verminderen. De breedte en de beperkingen zijn afhankelijk van de plaats en functie van het deelgebied in het hydrologisch systeem. Een zonering van het landgebruik kan het natuurherstel sterk ondersteunen. Dit kan ertoe leiden dat bepaalde teelten rond deze gebieden niet of minder goed mogelijk kunnen zijn en sommige delen minder geschikt zullen zijn voor reguliere landbouw. Een knelpunt is dat de grond van mogelijke stoppers nu wordt omgezet in akkers, terwijl we ruimte nodig hebben om melkveehouders die willen blijven de mogelijkheid te bieden tot extensivering.

N2000-gebied: Deurnsche Peel en Mariapeel	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen Realisatie van geleidelijke overgang / zonering van natuur, via extensieve landbouw (met hoger peil, grasland, lagere bemesting) naar productiegerichte landbouw binnen milieuraandvoorwaarden
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Plaatsen van extra kwelschermen Vernatten van het middengebied Verbinden van peelrestanten Aanleg van regenwaterbuffers rond het gebied Herinrichting bovenloop Kabroekse beek
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Zeer beperkte areaaluitbreiding nog nodig

N2000-gebied: De Groote Peel	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen Realisatie van geleidelijke overgang / zonering van natuur, via extensieve landbouw (met hoger peil, grasland, lagere bemesting) naar productiegerichte landbouw binnen milieuraandvoorwaarden
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Realiseren en optimaliseren waterbuffers Verder vernatten van Mussenbaangebied Vernatten gebied ten noordwesten Meijelsedijk Beperken van grondwateronttrekkingen omgeving Verbinden van peelrestanten
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Zeer beperkte areaaluitbreiding nog nodig

N2000-gebied: Weerter- en Budelerbergen en Ringselven	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Vernatten van het Weerterbos door omleggen van Oude Graaf en dempen van oude loop en andere hoofdwatgangen Voorkomen / beperken van instroom van vervuild water rond het Ringselven
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Omvormen van gronden tot natuur bij Landgoed De Hoort / gebied rond de Kruispeel Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk van circa 96 à 149 hectare

N2000-gebied: Sarsven en de Banen	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Uitkopen of verplaatsen drie agrarische bedrijven
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Vernattingsmaatregelen, waaronder verwijderen drainage/sloten in agrarisch beheerde natuur
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Verkenning realisatie 250 ha agrarisch beheerde natuur in omgeving (zonder bemesting, drainage en bekalking) Venuitbreiding Bestrijden gebruik vennen door ganzen als slaapplaats Periodiek vrijzetten en/of maaien van venoevers Bestrijding watercrassula (invasieve exoot)
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Realisatie 100 ha nieuwe natuur in omgeving

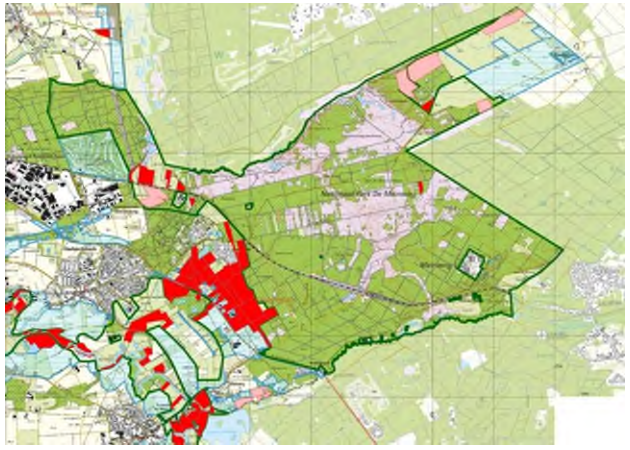
Focusgebied Midden-Limburgse beken

De Midden-Limburgse beken bevatten de Natura 2000-gebieden Leudal, Swalmdal, Roerdal en de Meinweg. In het Leudal stroomt een aantal beken vanuit de Roerdalslenk naar de Maas. Mede door steeds hogere piekafvoeren zijn de beken zo ver ingesleten dat dit tot verdroging van de omliggende natuur leidt. Langs de Swalm bestaan de belangrijkste natuurwaarden uit vochtige beekbegeleidende bossen, kwelgevoede vegetaties aan de rand van de maasterrassen en de vegetatie in de beek zelf. Het Roerdal bevat gelijksoortige natuurwaarden. Daarnaast hebben zich in afgesloten meanders van de Roer bijzondere natuurwaarden ontwikkeld en is het gebied ook aangewezen voor het Donker pimperlblauwtje. De Meinweg bestaat uit een uitgestrekt bos- en heidegebied waarin ook de beekdalen van de Roode beek en de Boschbeek liggen. Het gebied is voor uiteenlopende habitattypen aangewezen, onder andere vochtige heide, blauwgraslanden, heideveentjes en beuken-eikenbossen met hulst. De Meinweg maakt onderdeel uit van een grensoverschrijdend natuurgebied.

Belangrijke knelpunten voor de Midden-Limburgse beken zijn de te hoge stikstofdepositie, verdroging, waterkwaliteit, het realiseren van een verbinding tussen de Meinweg en het Roerdal en het herintroduceren van het recentelijk uitgestorven donker pimperlblauwtje. Ondanks deze opgaven zijn de omvang en impact van de opgaven minder groot dan in de Peelvenen en vennen en Zuid-Limburg. De opgaven zijn te realiseren met kleinschalige gebiedsgerichte projecten zoals beekdalophoging in het Leudal en realisatie van de verbinding Meinweg en Roerdal in het Flink Ven. De ontwikkelopgave voor uitbreiding van het natuurareaal is nog vrij omvangrijk.

N2000-gebied: Leudal	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen Verminderen inspoeling van nutriënten ten noordoosten van het gebied
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Ophogen van beekbodems om huidige diepe insnijdingen van beken te verminderen Dempen van greppels tussen rabatten
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Omvorming van bos Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel Aanpassing van recreatiezonering
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Beperkte areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk van circa 3 à 30 hectare

N2000-gebied: Swalmdal	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Hydrologische herstelmaatregelen
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Beperkte areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

N2000-gebied: Meinweg	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Hydrologische herstelmaatregelen
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

N2000-gebied: Roerdal	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Beperken emissies via beheerovereenkomsten
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Hydrologische herstelmaatregelen
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

Focusgebied Zuid-Limburg

In Zuid-Limburg liggen negen Natura 2000-gebieden: Brunssummerheide, Geleenbeekdal, Kunderberg, Geuldal, Bunder- en Elslooërbos, Savelsbos, Bemelerberg en Schiepersberg, Sint-Pietersberg en Jekerdal en Noorbeemden en Hoogbos. Naast de te hoge stikstofdepositie zijn inspoeling van nutriënten en grond vanuit omliggende landbouwgronden, verdroging en gebrek aan verbindingen de grootste opgaven. Door de ligging in het Heuvelland kent dit gebied specifieke problemen zoals 'run-off', waarbij instroom van modder en voedselrijk water zorgt voor achteruitgang van natuurwaarden. De toename van het areaal akkerland als ongewenst neveneffect van de beëindigingsregelingen versterkt dit probleem. Vanwege het voorkomen van kalk in de bodem komen zeer soortenrijke vegetaties voor, die kwetsbaar zijn voor vervuiling en die vaak ten opzichte van elkaar geïsoleerd liggen. Het realiseren van een schraallandcorridor is één van de maatregelen om deze restpopulaties opnieuw met elkaar te verbinden. Daarnaast komen in meerdere Natura 2000-gebieden van Zuid-Limburg kalktuftbronnen voor die een unieke vegetatie kennen. Deze bronnen zijn zeer gevoelig voor inspoeling van nutriënten uit het intrekgebied. Om deze vegetaties van achteruitgang te behoeden, zijn beperkingen in de soms omvangrijke intrekgebieden nodig,

bijvoorbeeld in de vorm van minder mestgift en beperking van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Door toename van de piekafvoeren zijn sommige beken, waaronder de Noor, diep ingesleten, waardoor de omliggende natuur verdroogt. Door beekbodempophoging is deze verdroging op te heffen.

De bescherming van intrekgebieden, het behoud of doen toenemen van het areaal grasland op hellingen, het realiseren van verbindingen en het oplossen van 'run-off' knelpunten vragen om maatregelen in een omvangrijk gebied. Hierbij doen zich meekoppelkansen voor met het vergroten van de waterveiligheid (meer water vasthouden in de haarvaten van het systeem). Bovendien zijn de natuurgebieden sterk versnipperd; ze liggen tussen zowel agrarische gebieden als stedelijke gebieden en worden beheerd door verschillende terreinbeheerders en gemeenten. Dit alles vraagt om een gebiedsgerichte en integrale aanpak in behapbare deelgebieden.

N2000-gebied: Brunssummerheide	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hydrologische herstelmaatregelen ▪ Aanpak Koffiepoel voor vernatting ▪ Meer infiltratie vanuit stedelijk gebied
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel ▪ Regulering recreatiedruk in stedelijk uitloopgebied
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

N2000-gebied: Geleenbeekdal**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

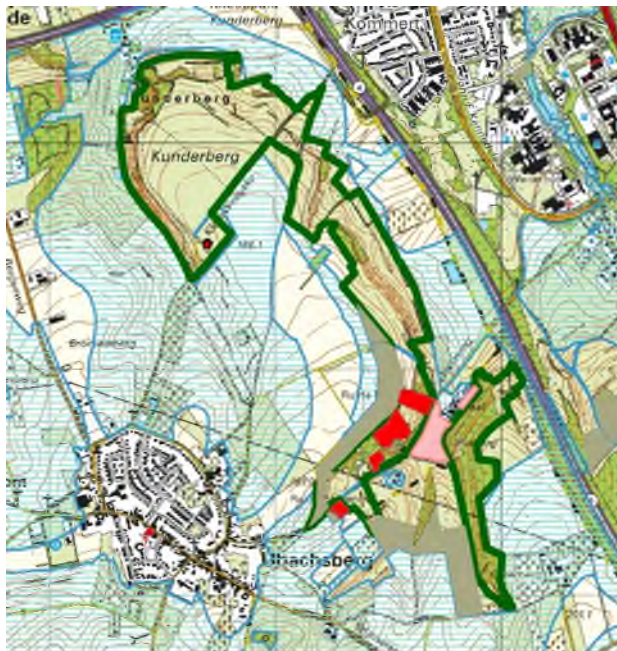
- Hydrologische herstelmaatregelen

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel

Uitbreiding natuurareaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

N2000-gebied: Kunderberg**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

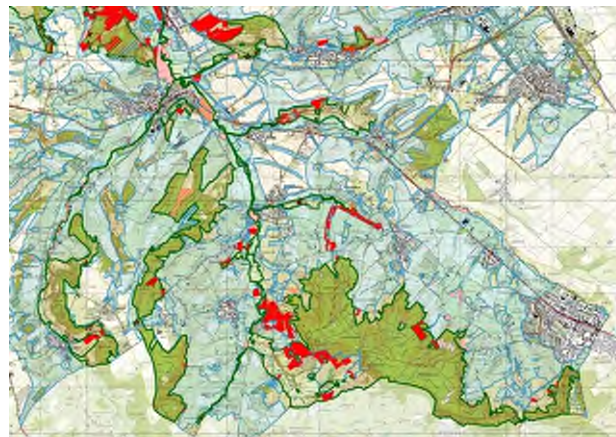
- Hydrologische herstelmaatregelen kalktufbronnen

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel

Uitbreiding natuurareaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk
- Realisatie van een schraallandcorridor: herstel van connectiviteit ten behoeve van kalkgrasland

N2000-gebied: Geuldal**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

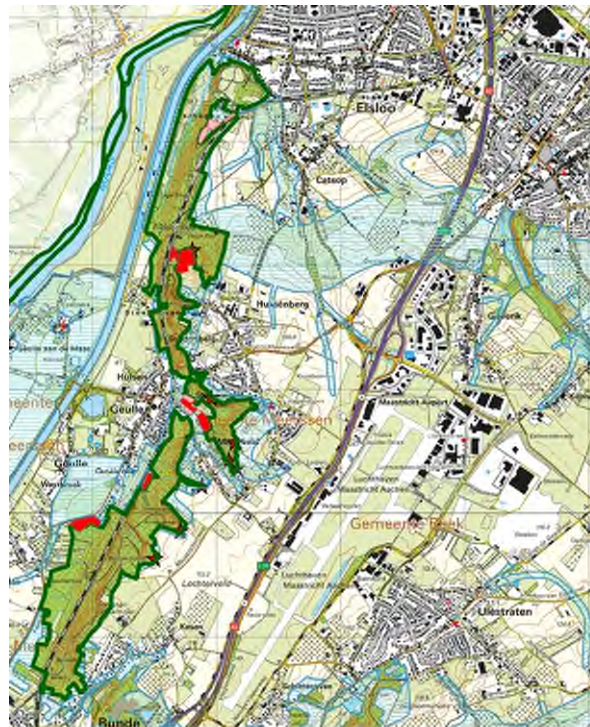
- Hydrologische herstelmaatregelen
- Waterkwaliteitsmaatregelen voor kalkmoerassen

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
- Versterken bescherming van intrekgebieden tot ver buiten Natura 2000-gebied voor herstel grondwatergebonden natuur

Uitbreiding natuurareaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk, onder andere voor uitbreiding van verschillende habitattypen, waaronder voor kalkgrasland en heischraalgrasland

N2000-gebied: Bunder- en Elslooërbos**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

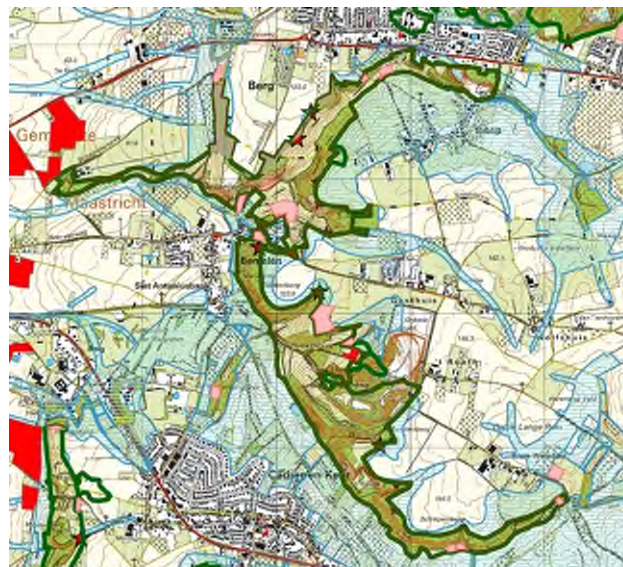
- Hydrologische herstelmaatregelen
- Aanleg kwelscherm en vergroten kwelaanvoer

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
- Versterken bescherming van intrekgebieden
- Realisatie nieuw areaal voor kalktufbronnen

Uitbreiding natuurelaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

N2000-gebied: Bemelerberg en Schiepersberg**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

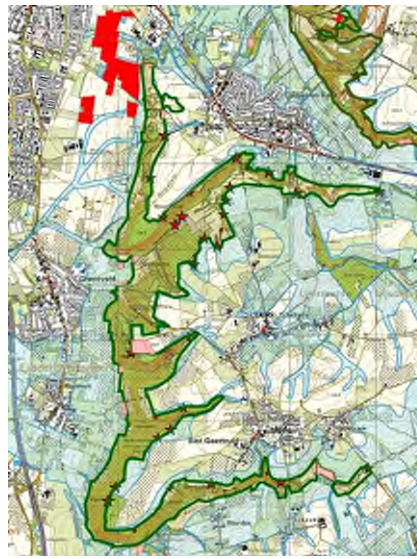
- Hydrologische herstelmaatregelen

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
- Uitvoering bermenplan

Uitbreiding natuurelaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk
- Verbeteren connectiviteit voor kalkgrasland en heischrale graslanden, realisatie van een schraallandcorridor

N2000-gebied: Savelsbos**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

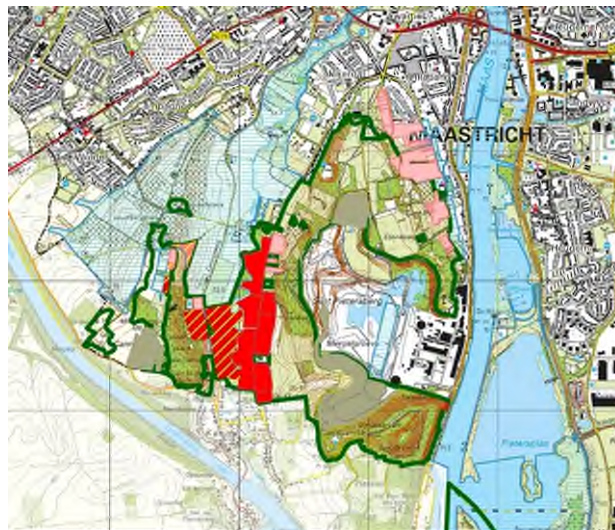
- Hydrologische herstelmaatregelen

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
- Uitbreiding grasland ten oosten van Savelsbos
- Realisatie smalle bufferzone (van circa 25m)

Uitbreiding natuurareaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk
- Realisatie verbindingen met de Natura 2000 gebieden Bemelerberg en Schiepersberg en Noorbeemden en Hoogbos

N2000-gebied: Sint-Pietersberg en Jekerdal**Maatregelen****Emissiereductiemaatregelen**

- Afhankelijk van generieke maatregelen

Herstelmaatregelen hydrologische condities

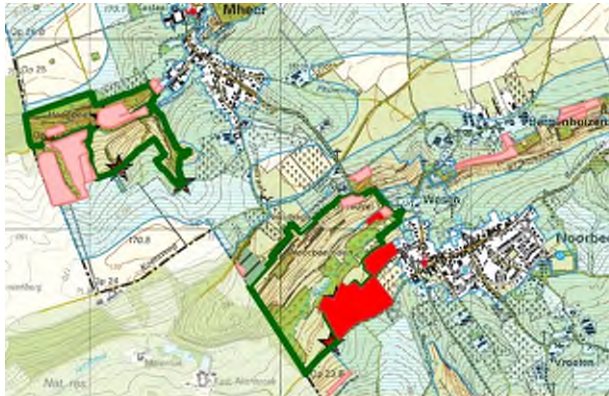
- Hydrologische herstelmaatregelen

Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer

- Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel

Uitbreiding natuurareaal en verbindingen

- Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk

N2000-gebied: Noorbeemden en Hoogbos	Maatregelen
	Emissiereductiemaatregelen
	<ul style="list-style-type: none"> Afhankelijk van generieke maatregelen
	Herstelmaatregelen hydrologische condities
	<ul style="list-style-type: none"> Hydrologische herstelmaatregelen Bescherming van het intrekgebied gericht op behoud waterkwaliteit van de kalktufbronnen Ophoging van de beekbodem ter beperking van verdroging bos
	Natuurherstelmaatregelen: inrichting en beheer
	<ul style="list-style-type: none"> Kwaliteitsmaatregelen voor natuurherstel
	Uitbreiding natuurareaal en verbindingen
	<ul style="list-style-type: none"> Areaaluitbreiding Nationaal Natuur Netwerk Realisatie verbinding met Natura 2000 gebied Savelsbos

Samenhangende gebiedsgerichte aanpakken en maatregelen

De aanpak in en om Natura 2000-gebieden kan worden versterkt door deze in samenhang met al lopende grote en kleine gebiedsaanpakken vorm te geven. Voorlopig geven we prioriteit aan drie samenhangende gebiedsgerichte aanpakken:

- **Ontwikkelperspectief en Regionale uitvoerings- en investeringsagenda NOVEX De Peel.** De aanpak in NOVEX-gebied De Peel zien we als schoolvoorbeeld voor Nederland. De Peel is een belangrijk agrarisch gebied met veel stoppende agrariërs en kwetsbare natuur, maar ook met een toenemende verstedelijkingsdruk vanuit Venlo en de Metropoolregio Eindhoven. Een visie op de toekomst is eind 2024 vastgelegd in het 'Ontwikkelperspectief De Peel 2050'. Dit schetst een toekomst die meerkleurig is met een nieuwe balans tussen natuur, ondernemerschap en leefbaarheid en met genoeg water en een gezonde bodem als fundament. In een eerste 'Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda' is een aanpak voor de uitvoering uitgewerkt. Het Ontwikkelperspectief en de Regionale Uitvoerings- en Investeringsagenda zijn eind 2024 ook door het Rijk bekrachtigd in het Bestuurlijk Overleg Leefomgeving. De uitvoering van de maatregelen in de Natura 2000-gebieden in de Peelvenen en vennen en in de Maasduinen zal in samenhang met de relevante 'Sleutelprojecten' uit de uitvoeringsagenda worden aangepakt;
- **Groen als Gras.** De hoeveelheid grasland in Limburg neemt af. Grasland houdt water langer vast en helpt om erosie in onze hellende gebieden tegen te gaan. In Limburg passen gras en grazers ook beter rond grondwaterafhankelijke natuurgebieden dan waterintensievere akkerbouw of volle-grond-tuinbouw. Bij het toenemende aantal bedrijfsbeëindigingen in de veehouderij is het van belang om te voorkomen dat met het grondgebruik dat ervoor in de plaats komt niet een slechtere situatie ontstaat. Naast onze inzet via een pro-actief grondbeleid en juridisch-planologisch instrumentarium willen we met het programma 'Groen als Gras' stimuleren dat voldoende grasland beschikbaar blijft in Limburg;
- **Kleinschalige gebiedsinitiatieven 'van onderop'.** Tal van lopende en nieuwe gebiedsinitiatieven van onze partners kunnen belangrijke bijdragen leveren aan het doelbereik van het LOS. We continueren de gebiedsinitiatieven waar we al afspraken over de aanpak en samenwerking hebben gemaakt, zoals bijvoorbeeld Mariapeel/Gedeelde Peel en de Propositie Zuid-Limburg. Ook verkennen we welke bijdragen de Gebiedsontwikkeling Roermond-Oost en Nationaal Park De Maasduinen - met diverse deelprojecten waaronder bijvoorbeeld Siebengewald – kunnen leveren

aan het doelbereik van het LOS. Afhankelijk van die bijdragen zullen nadere uitvoeringsafspraken met deze gebiedsinitiatieven worden gemaakt.

Voor andere of nieuwe gebiedsinitiatieven zullen we periodiek verkennen wanneer en hoe deze kunnen worden ondersteund en wat daarbij de beste aanpak is, bijvoorbeeld opschaling, verdere integratie of juist los van elkaar voortzetten. Bij de selectie van deze gebiedsinitiatieven zijn de criteria van ons kader voor programmering en fasering leidend (zie par. 3.1).

3.3. Doorkijk naar uitvoering op middellange termijn

Van veel van de maatregelen die al in 2025-2027 worden voorbereid en uitgevoerd zal ook de uitvoering vanaf 2028 nog verder doorlopen. Welke aanvullende maatregelen vanaf 2028 kunnen worden voorbereid en uitgevoerd zal sterk afhangen van wat al bereikt is en van de dan beschikbare middelen. Om wel al een doorkijk te geven over de uitvoering in deze periode stellen we ons - bij voldoende, nieuwe beschikbare middelen - de volgende intensiveringen in de uitvoering voor:

- Voortzetting en afronding van de maatregelen in en om Natura 2000-gebieden;
- Voorzetting en afronding van de maatregelen voor voltooiing van het Nationaal Natuur Netwerk;
- Uitvoering van maatregelen in de Groenblauwe mantel ter ondersteuning van het doelbereik op het gebied van natuur, stikstof en water;
- Voortzetting van een actief provinciaal grondbeleid om de transformatie van het landelijk gebied te blijven ondersteunen;
- Volgende stap zetten met het Rijk in de uitwerking en invoering van doelsturing voor verduurzaming van de landbouw;
- Inzet van dwingend instrumentarium als blijkt dat we onvoldoende doelbereik realiseren.

Hoofdstuk 4. Zicht op uitvoering

4.1. Uitgangspunten

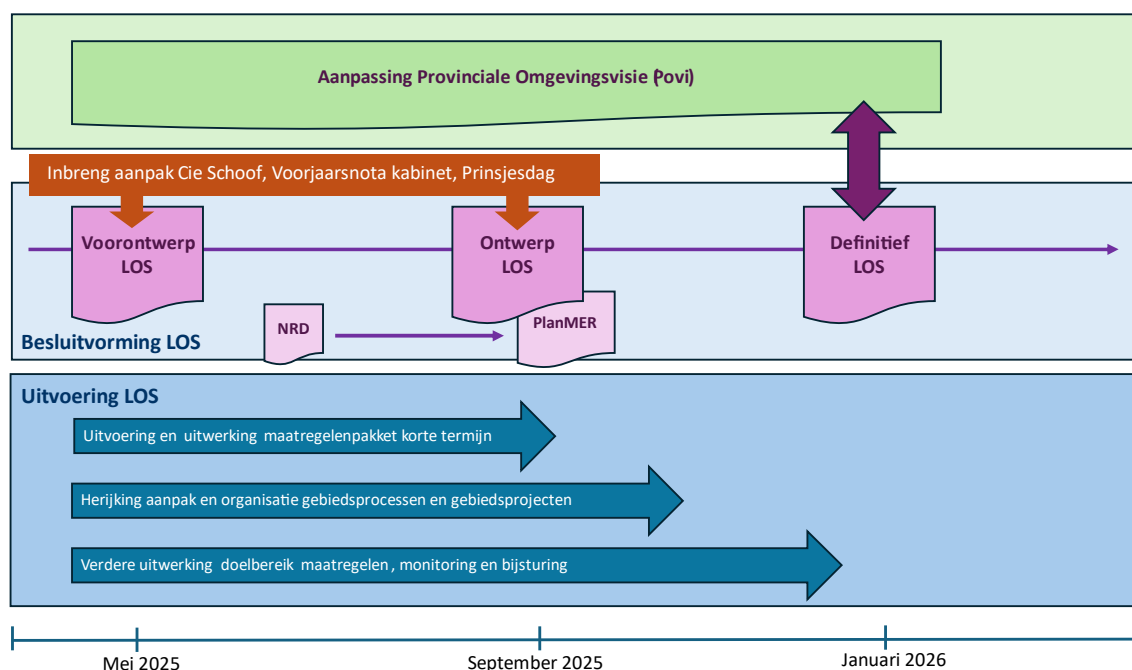
Om tot een effectieve uitvoering te komen werken we vanuit de volgende uitgangspunten:

- **'In Limburg doen we het samen!'** is en blijft ons motto. We zoeken de verbinding met mensen en hechten veel waarde aan de mening van onze partners in het landelijk gebied. Op het Rijk, de provincie, waterschap en gemeenten rust de verantwoordelijkheid om als één overheid samen te werken, de inzet af te stemmen en deze helder en eenduidig over te brengen op de andere partners in Brabant. In de samenwerking in gebiedsprocessen en gebiedsprojecten hoeven we dan ook niet altijd de trekker te zijn, maar kunnen we ook optreden als opdrachtgever, leverancier van kennis en capaciteit en/of als bekostiger van maatregelen;
- **Doelbereik is leidend.** De provincie Limburg wil de nationale en provinciale doelen op het gebied van natuur, stikstof, water en klimaat halen binnen de termijnen die wettelijk zijn vastgelegd. Het maatregelenpakket uit dit LOS is het vertrekpunt voor de uitvoering op korte termijn. Als nieuwe maatregelen aantoonbaar een grotere of meer kosteneffectieve bijdrage aan het doelbereik leveren, kunnen eerder gemaakte afspraken worden aangepast. Deze 'omwisselbesluiten' zorgen voor flexibiliteit en adaptiviteit. Om tegelijkertijd voldoende zekerheid te bieden, worden omwisselbesluiten in principe alleen aan formele beslismomenten gekoppeld;
- **We zoeken naar juiste balans** tussen het tijdig halen van de wettelijke doelen en de gefaseerde beschikbaarheid van financiële middelen en menskracht. Niet alles kan tegelijk worden aangepakt. Dat betekent dat we moeten prioriteren en faseren in de uitvoering. We gaan eerst aan de slag met het inzetten van de middelen en menskracht die we al hebben, op basis van de doelen en de criteria die we hebben geformuleerd. Dit betekent concreet dat we in eerste instantie kijken naar welke maatregelen het grootste doelbereik hebben tegen de laagste kosten;
- Bij de gebiedsgerichte aanpak in gebiedsprocessen en gebiedsprojecten werken we zo veel mogelijk met een **uniforme aanpak: onze Routekaart Gebiedsgerichte Aanpak**. Dat biedt helderheid in de samenwerking met alle partners. Voor meer slagkracht hebben we die aanpak wel herijkt door het aantal stappen terug te brengen van zes naar drie (zie verder paragraaf 3.1);
- **Inrichting, beheer en onderhoud gaan samen.** Als we beginnen met inrichtingsmaatregelen dan willen we dat er ook voldoende zekerheid is dat beheer en onderhoud langjarig zijn geregeld.

4.2. Besluitvorming en organisatie van de uitvoering

Vooruitblik besluitvorming

Na dit voorontwerp zal een ontwerp en definitieve versie van het LOS door Gedeputeerde Staten worden vastgesteld. Hierin zal ook de aanpak van het kabinet worden verwerkt, die in het voorjaar wordt verwacht. Voor het ontwerp-LOS zal de procedure van de milieu-effectrapportage worden doorlopen om de effecten van keuzes en maatregelen in beeld te brengen. Die procedure start met het uitbrengen van een Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) waarin de opzet en afbakening van het onderzoek worden vastgelegd. De besluitvorming over het LOS zal parallel en in samenhang met de besluitvorming over aanpassing van de provinciale omgevingsvisie worden vormgegeven. De planning van de besluitvorming in 2025 is in hoofdlijnen weergegeven in figuur 4.1.

Figuur 4.1. Mijlpalenplanning voor besluitvorming en uitvoering van het LOS in relatie met omgevingsvisie.

Rollen bij de besluitvorming

De vaststelling van het LOS is een bevoegdheid van Gedeputeerde Staten als vrijwillig programma onder de Omgevingswet (zie ook paragraaf 1.3). Gezien de reikwijdte van de opgaven zullen Provinciale Staten intensief worden betrokken bij alle fasen van het LOS (bij voorontwerp, ontwerp en definitief LOS).

In de Plattelandscoalitie zijn alle Limburgse partners verenigd, die bij de ontwikkeling en uitvoering van het LOS een belangrijke rol hebben. Daarom wordt de Plattelandscoalitie gevraagd om in elke fase van totstandkoming van het LOS Gedeputeerde Staten te adviseren over aard en inhoud van de aanpak. Daarnaast hebben individuele partners van de Plattelandscoalitie een belangrijk rol in de uitvoering van de gebiedsprocessen en gebiedsprojecten. Dat kan in verschillende rollen, bijvoorbeeld als trekker van een gebiedsproces of gebiedsproject, als uitvoerder en/of als bekostiger van specifieke maatregelen, of als inbrenger van kennis, kunde en capaciteit in de uitvoering.

Organisatie van de uitvoering

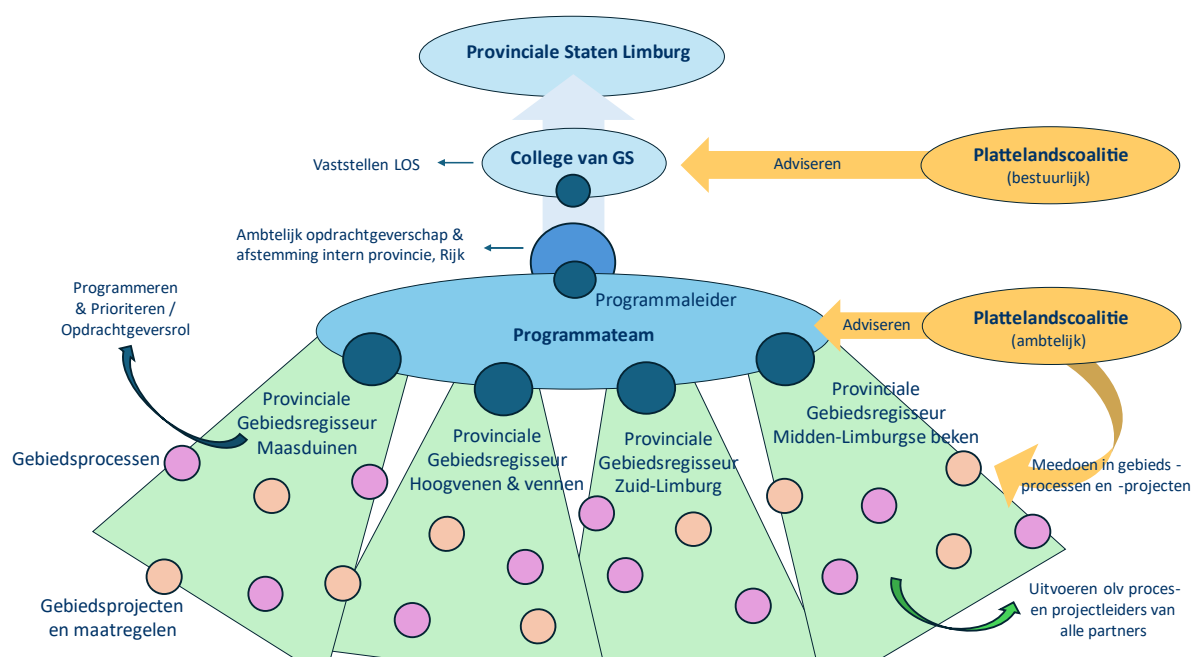
In het LOS onderscheiden we op weg naar uitvoering twee functies die moeten worden ingevuld; de regie op uitvoering en de uitvoering zelf. Regie op uitvoering betreft de opdrachtgeversrol voor de uitvoering en is gericht op een integrale en samenhangende programmering en prioritering van de uitvoering, het meegeven van de randvoorwaarden en het bewaken van het doelbereik. De uitvoering heeft betrekking op de daadwerkelijke voorbereiding en realisatie van generieke en gebiedsgerichte maatregelen in gebiedsprocessen en gebiedsprojecten samen met alle partners.

Het LOS brengt een omvangrijke uitvoeringsopgave met zich mee met een mix van generieke en gebiedsgerichte maatregelen in veel verschillende focusgebieden. Dit kan alleen een succes worden als er op de uitvoering stevig regie wordt gevoerd. De provincie heeft een belangrijke rol in deze regievoering en -organisatie en wil deze invullen door een provinciale gebiedsregisseur in te zetten voor elk van de vier focusgebieden. Deze werken intensief samen met de medeoverheden

(waterschappen, gemeenten en regio's) en met andere uitvoeringspartners aan de gebiedsopgaven. Meer concreet gaat het bij de invulling van deze regierol in de gebieden om de volgende taken:

- Voorbereiden en formuleren van de gebiedsopgave per focusgebied, afgeleid van de doelen;
- Voorbereiden en formuleren van de opdrachten voor de gebiedsprocessen en voor de planuitwerking en uitvoering van de gebiedsprojecten en maatregelen in het focusgebied;
- Afspraken maken met de gebiedspartners over 'wie doet wat' in de uitvoering;
- Zorgen voor goede koppeling tussen de generieke en gebiedsgerichte maatregelen. De gebiedsregisseur is daarmee een belangrijke liaison tussen gebied, provincie en rijk;
- Monitoren, bijsturen en verantwoorden van de voortgang in de uitvoering.

De doelen, maatregelen en beschikbare middelen in het LOS vormen de basis op grond waarvan de provincie haar regierol zal invullen. Daarmee geeft de provincie duidelijk richting aan 'wat' er in de uitvoering mogelijk is van partijen wordt verwacht. Voor de uitvoering van de maatregelen stelt de provincie financiële middelen en instrumenten beschikbaar. Het is aan de partners in de gebiedsprocessen en gebiedsprojecten om de maatregelen verder uit te werken en te bepalen 'hoe' de uitvoering het beste plaats kan vinden binnen de kaders van het LOS.

Figuur 4.2. Wijze van besluitvorming en organisatie van de uitvoering van het LOS.

4.3. Beschikbare financiële middelen

Voor de jaren 2025, 2026 en 2027 (**check**, of was 2024 hierin meegeteld?) heeft de provincie Limburg ruim 300 mln Euro aan financiële middelen voor de uitvoering van het LOS beschikbaar. Gedeputeerde Staten hebben Provinciale Staten daarover per brief geïnformeerd (dd 31 oktober 2024).

De middelen zijn voor een belangrijk deel beschikbaar voor maatregelen gericht op natuurbehoud en – herstel in en rondom Natura 2000-gebieden en voor agrarische bedrijfsbeëindiging. De inzet van deze middelen moet leiden tot maatregelen die tot een aantoonbare verbetering van de natuur leiden en daarmee een houdbare vergunningverlening dichterbij brengen. De middelen voor natuurverbetering en bedrijfsbeëindiging zijn vormgegeven als een specifieke uitkering (SPUK) van

het Rijk. Dat betekent dat deze middelen alleen voor de aangegeven doelen mogen worden ingezet. De middelen gekoppeld aan de ontwikkelopgave natuur zijn bestemd voor het realiseren van de uitbreiding en inrichting van nieuwe natuur in het Natuur Netwerk Nederland. Daarmee wordt bijgedragen aan het voldoen aan de wettelijke opgave om Europese natuurwaarden te herstellen. Deze middelen zijn beschikbaar als een storting in het Provinciefonds en tot en met 2027 beschikbaar.

Eigen provinciale middelen worden onder meer beschikbaar gesteld via het 'Limburgs Blijversfonds' (check). Dit is onderdeel van het beleidskader 'Werken aan een toekomstbestendige economie'.

Beschikbare middelen voor uitvoering LOS				
Thema	2024/2025	2026	2027	Doorkijk
Natuur, biodiversiteit en fauna	62,19	28,04	30,14	30,83
Bronmaatregelen, natuurverbetering en ontwikkelopgave landelijk gebied	143,26	15,33	15,26	8,35
Landschap	8,46	1,29	1,17	1,04
Waterbeheer en waterkwaliteit regionaal systeem	47,34	1,89	1,89	1,55
Bodemvitalisering	0,86	0,44	0,39	0,00
Blijversbudget verduurzaming landbouw	?	?	?	?
Totaal	262,11	46,99	48,85	41,77

Figuur 4.2. Beschikbare middelen voor uitvoering van het LOS (in miljoenen Euro's). (Check: aanvullen SPUK Natuur fase 2, en verder...?)

4.4. Monitoring en evaluatie

De voortgang in de uitvoering van het LOS wordt periodiek gemonitord en geëvalueerd. In de monitoring en evaluatie van de aanpak staan vijf hoofdvragen centraal:

1. Liggen we op schema met uitvoering van alle maatregelen van het LOS: doen we wat we hebben afgesproken?
2. Liggen we op koers met onze ambitie en doelen van het LOS: bereiken we wat we willen bereiken?
3. Is de samenhang helder en geborgd tussen de maatregelen van het LOS in relatie met de keuzes en maatregelen in andere programma's en trajecten? Denk bijvoorbeeld aan de provinciale omgevingsvisie, de uitvoering van de KRW en het Convenant Voldoende Zoetwater en de voortgang in de verwachte inzet van het Rijk;
4. Zijn nieuwe trends, ontwikkelingen, risico's en onzekerheden voldoende bekend en vertaald in de programmering en prioritering van maatregelen in de gebiedsprocessen en gebiedsprojecten?
5. Worden onze uitgangspunten voor de samenwerking door onze partners in de praktijk herkend en vinden nieuwe initiatieven en gebiedspartners aansluiting in nieuwe vormen van samenwerking?

Na vaststelling van het LOS zal de aanpak voor monitoring en evaluatie verder worden uitgewerkt. Daarbij wordt onder meer nagegaan welke al bestaande monitorings- en evaluatietrajecten kunnen worden benut. Centraal in de monitoring staan de periodieke Natuurdoelanalyses die worden opgesteld in het kader van de Wet Stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) en de

voortgangsrapporthages over uitvoering van de Kaderrichtlijn Water (KRW). De Natuurdoelanalyses geven de staat van de natuur aan en of de vastgestelde maatregelen voor natuurherstel genoeg zijn en of de daling van de stikstofdeposities voldoende is om verslechtering tegen te gaan.

Over de antwoorden op de vijf hoofdvragen voor monitoring en evaluatie zal door Gedeputeerde Staten jaarlijks verslag worden uitgebracht aan Provinciale Staten, de Plattelandscoalitie en het Rijk.

Bijlage 1: Toelichting maatregelen stikstof en natuur

Opgave stikstof

In de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) zijn voor de reductie van de stikstofdepositie op stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden de volgende drie Omgevingswaarden van toepassing:

- Voor 2025: landelijk 40% van het areaal stikstofgevoelige N2000 onder de KDW;
- Voor 2030: landelijk 50% van het areaal stikstofgevoelige N2000 onder de KDW;
- Voor 2035: landelijk 74% van het areaal stikstofgevoelige N2000 onder de KDW.

De reductieopgave stikstofemissie (ammoniak), afgeleid van de ingevolge de Wsn te bereiken Omgevingswaarden, voor het grondgebied Limburg is 3 KTON, van nationale opgave van 39 KTON

Maatregelen

Voor het behalen van de reductieopgaven zijn onderstaande maatregelen inzake veehouderij stal- en veldemissies te realiseren. Maatregelen omvatten specifieke bronmaatregelen bestaande uit:

- Stalemissie reductie: vrijwillige beëindigen van veehouderijen (geheel of gedeeltelijk) om stikstofemissie en methaan emissie te reduceren;
- Veldemissie reductie: optionele combinatie met: omschakelen, extensiveren, natuurontwikkeling aanvullende aan het NNN in overgangszones (rondom Natura2000-gebieden) voor instandhouding van Natura2000-gebieden en de soorten en hun leefgebieden behorende tot de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn in Limburg, watersysteemherstel.

Overzicht provinciale maatregelen gericht op reductie van stal- en veldemissie

Reductieopgave in KTON Limburg	Maatregel reductie stikstof	Aantal veehouderijen: Omschakelen, extensiveren, verplaatsen of beëindigen	Reduceren of beëindigen mestaanwending in bufferzone langs beken, nieuwe natuur en bos ontwikkeling, bufferzones rondom N2000-gebieden	Opmerking: Instrumenten: Lbv+ en Lbv, MGA2, PAS-meldersregeling, Versnelling NPLG, regeling verplaatsing, omschakelfonds en GLB-fondsen.	Toelichting
2,327	Stalemissie (4,5 x 0.3)	452		Ervaringscijfers MGA1 ammoniak reductie; gemiddeld 51440 kg per veehouderij berekend met bedrijfsgegevens van 21 veehouderijen	51440 kg per bedrijf maal 452 is 2,327 KTON.
0,673	Veldemissie 1,3 x 0.3)		Beëindiging veldemissie 12.463 ha in overgangszone van 1 km rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden (zie kaart)	Geschat gemiddelde in Limburg 54 kg/ha veldemissie	Emissie zand regio, 62 kg/ha en Löss regio 46 kg/ha Publicatie WUR *
Totaal 3 KTON					

**Toelichting veldemissie: Stikstofafvoer door gasvormige emissie stabiel
(Bron WUR, publicatie Stikstofbodemoverschot gestegen in 2020)*

7/20/2022

Omschrijving van twee provinciale maatregelen voor het behalen van de door het Rijk opgedragen reductiedoelstelling van 3KTON stikstofemissie (ammoniakemissie (NH₃)) uit stal en veld.

Maatregel A: vrijwillige verplaatsing of beëindiging veehouderij

Het gaat hierbij om een integraal maatregelenpakket, waarbij een deel van maatregelen gebiedsgedifferentieerd toe te passen is. Het pakket richt zich op het verminderen van de veestapel door verplaatsing:

1. Het vrijwillige verplaatsen van veehouderijen met of zonder productierecht vanuit de aandachtsgebieden naar locaties gelegen buiten deze gebieden.
 - a. Vrijwillige verplaatsing of beëindiging voor zover het een vestiging betreft die is gelegen op het grondgebied van de provincie Limburg en in de aandachtsgebieden betreffende Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland, overgangszones van 1 kilometer rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en zoekgebieden voor brede zones in beekdalen waar sprake is van een KRW-opgave.
2. Of, vrijwillige aankoop/ beëindiging van veehouderijen met productierecht of veehouderijen zonder productierecht. De verplaatsing of aankoop/beëindiging heeft betrekking op:
 - a. het overhevelen van productie recht of laten vervallen van productierecht.
 - b. de ruiling of verkrijging van bedrijfsmiddelen en bedrijfsgebouwen.
 - c. de ruiling of verkrijging van landbouwgrond.
 - d. de aanpassen of sloop van bedrijfsgebouwen.

Met maatregel A wordt direct de uitstoot van stikstof gereduceerd en daarmee stikstofdepositie op stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden voorkomen. Deze reductie draagt bij aan de instandhouding van stikstofgevoelige Natura2000-gebieden en draagt ook bij om de kwaliteit van natuurgebieden te verbeteren. Andere overheidsdoelen die door deze maatregel bereikt kunnen worden zijn:

- Het verminderen van de bredere stikstofproblematiek (stikstofdeken).
- Het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen (zoals CO₂ en Methaan).
- Het klimaatbestendiger maken van (verdrogingsgevoelige) gebieden door water te bufferen en de grondwaterstand te verhogen.
- Het ontwikkelen van de natuurlijk biodiversiteit (inheemse soorten en hun leefgebieden) en het herstellen van soorten die behoren tot de Vogel- en Habitatrichtlijn en hun leefgebieden.
- Het realiseren van de extra opgaven voor het ontwikkelen van het Natuurnetwerk en de Bossenstrategie.
- Het behalen van de doelstellingen van de Europese Kaderrichtlijn Water en van het Deltaprogramma Hoge Zandgronden alsmede het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027.

Kostenbegroting maatregel A:

- Gewenst doelbereik: een reductie 2,327 Kton.
- Indicatief 457 bedrijven minus 275 bedrijven via regelingen van de Piekbelastersaanpak = 182 bedrijven.

- Met gemiddelde kosten per veehouderij van € 4 mln komt dit uit op € 728 mln.

Verplaatsen of beëindigen vindt plaats op basis van getaxeerde marktwaarde en werkelijk gemaakte kosten.

Maatregel B: reduceren of beëindigen mestaanwending in bufferzone langs beken, nieuwe natuur en bos ontwikkeling, extensiveren door een lagere veebezetting.

Deze maatregel omvat het instellen van en overgangszones rondom Natura2000-gebieden en buffergebieden in beekdalen om:

- Mestaanwending te beëindigen en/ of om een lagere veebezetting toe te passen om stikstof- en fosforuitspoeling en uitstoot van methaan te beperken.
- Koolstofopslag te bewerkstelligen.
- Natuur (vergroten biodiversiteit) te ontwikkelen voor Natura2000 instandhoudingsdoelen.
- Water in een gebied vast te houden om droogte tegen te gaan en om wateroverlast stroomafwaarts te mitigeren.

Extensivering leidt tot een verminderde aanvoer van stikstof en fosfaat op de (landbouw)percelen gelegen binnen een overgangsgebied en/of een buffergebied. Dit heeft lagere emissies van ammoniak en broeikasgassen en uit- en afspoeling van nutriënten tot resultaat.

Kostenbegroting maatregel B:

- Uitgegaan is van de beëindiging van veldemissie met een reductie van 0,673 Kton, zijnde 12.463 ha. Opmerking: om de KRW-doelen in heel Limburg te behalen is een groter areaal dan 12.463 ha nodig.
- Gemiddelde kosten afwaardering/inrichting zijn € 50.000,- per hectare. Totaal 12.463 ha x € 50.000,- is € 623,15 mln.

Doelbereik

Ervaringscijfers van gerealiseerde provinciale Maatwerkgerichte beëindiging veehouderij (MGA1), laten een reductie zien van gemiddeld 5000 kg ammoniak per veehouderij, indicatief zijn dat dan 600 veehouderijen voor de reductie van 3 KTON.

De stikstofreductie-opgave van 3 KTON voor het grondgebied van Limburg wordt mede ingevuld met regelingen zoals Landelijke beëindiging veehouderij (Lbv: 100% en Lbv-plus 120% vergoeding). Per 12 maart 2023 zijn er 233 aanmeldingen van Limburgse veehouderijen (bron: RVO).

Maatregel gebiedsgerichte beëindiging veehouderijlocaties

De 'Maatregel gebiedsgerichte beëindiging veehouderijlocaties' (MGB) voorziet in specifieke uitkeringen (SPUK's) aan Provincies voor een provinciaal subsidie-instrument gericht op het volledig of gedeeltelijk doen beëindigen van veehouderijactiviteiten met het oog op:

- Een blijvende vermindering van de stikstofemissie vanaf de desbetreffende veehouderijlocatie;
 - Het realiseren van gebiedsgerichte maatregelen voor natuur, water en klimaat.
- In het kader van de 'Nadere subsidieregels gebiedsgerichte beëindiging veehouderijlocaties provincie Limburg' (ook wel bekend als: Maatregel gebiedsgerichte beëindiging

veehouderijlocaties' (MGB) is een deelname van 30 tot 100 veehouderijen geïndiceerd. Indicatief kan de MGB een stikstofreductie opleveren van 15.000 – 50.000 kg.

Indicatie vrijwillige deelnamebereidheid MGB

Ervaringscijfers regelingen vrijwillige beëindigingen veehouderij:

- Subsidieregeling sanering varkenshouderijen 2019 (Srv), 246 varkenshouderijlocaties Limburg in 2020: deelname aan Srv in Limburg 55 deelnemers (Bron: Delft, CE Delft, Februari 2023);
- Regeling provinciale aankoop veehouderijen nabij natuurgebieden (MGA1): Limburg: 88 aanmeldingen; 44 positief geverifieerd, 22 overeenkomsten gesloten; 2 overstappen naar Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv); 1 niet ondertekenen overeenkomst;
- Naar aanleiding van MGA1 is een Limburgse groslijst ontstaan met circa 370 ingekomen vrijwillige aanmeldingen van veehouderijen. Deze veehouders bezien hun toekomstperspectief;
- Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties met piekbelasting (Lbv+) en Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties voor Stikstofreductie (Lbv), (Bron RVO) rapportage van 16 juli 2024: netto aanvragen Lbv(+) 254; Lbv+ 136; Lbv113; geen keuze 5; beschikkingen 226; geaccordeerde beschikkingen/ overeenkomsten 57; afwijzingen 20. De Lbv+ liep tot 31 december 2024.

In Limburg voldoen 942 veehouderijen aan de MGB-drempelwaarden, op basis van een (in opdracht van het Rijk) door het RIVM gemaakte berekening.

Kostenraming en budget

Gelet op de bedrijven die zich vrijwillige gemeld hebben om mogelijk te stoppen of anderszins het bedrijf aan te passen, is de inschatting dat in de periode 2025 tot en met 2027, indicatie tot 100 bedrijven mogelijk gaan beëindigen (op vrijwillige basis) en hiervoor een budget van € 300 mln. voor nodig is (gemiddeld € 3 mln. per bedrijf, bandbreedte € 2 mln. - € 4 mln.). Voor de periode 2025 – 2026 gaat het in eerste instantie om circa 30 veehouderijen.

Opgave Natuur

PM nog afstemmen met Leon

Instrumenten

Onderstaande instrumenten worden via één-loketfunctie-aanpak met een gebiedsgerichte benadering ingericht. Er is een gelijk speelveld voor alle initiatiefnemers om subsidieaanvragen in te dienen om doelbereik te realiseren, zoals dat in het LOS is opgenomen.

- Nadere subsidieregels gebiedsgerichte beëindiging veehouderijlocaties provincie Limburg
- Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap Limburg in het kader van doelrealisatie SPUK Natuur fase 2 (*Opmerking: de SKNL is te modificeren om extra natuur te realiseren aanvullend aan het NNN in de overgangszones via aanduiding met een habitatypekaart*).
- Regeling her/ afwaardering landbouwgrond (*Opmerking: de regeling is in ontwerp met het doel landbouwgronden te extensiveren voor doelbereik natuur en water en biodiversiteit. IPO en Rijk ontwikkelen een modelregeling die voor notificatie aan de EU wordt voorgelegd in 2025*).

Bijlage 2: Toelichting gebiedsgerichte maatregelen voor 21 Natura 2000-gebieden